

„Žena drži sva tri ćoška v hiži i četvrti potpomaže“ - iskustva ruralnih žena različitih generacija o orodnjenim ulogama u obitelji

Sreček, Helena

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:226227>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-07**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

zir.nsk.hr

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJ

Sveučilište u Zadru

Odjel za sociologiju

Diplomski sveučilišni studij sociologije (dvopredmetni)

Helena Sreček

**„Žena drži sva tri ćoška v hiži i četvrti potpomaže“ –
iskustva ruralnih žena različitih generacija o
orodnjenim ulogama u obitelji**

Diplomski rad

Zadar, 2022.

Sveučilište u Zadru

Odjel za sociologiju

Diplomski sveučilišni studij sociologije (dvopredmetni)

„Žena drži sva tri ćoška v hiži i četvrti potpomaže“ – iskustva ruralnih žena različitih generacija o orodnjenim ulogama u obitelji

Diplomski rad

Student/ica:

Helena Sreček

Mentor/ica:

izv. prof. dr. sc. Valerija Barada

Zadar, 2022.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Helena Sreček**, ovime izjavljujem da je moj **diplomski** rad pod naslovom „**Žena drži sva tri ćoška v hiži i četvrti potpomaže**“ – iskustva ruralnih žena različitih generacija o **orodnjenim ulogama u obitelji** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 30. rujna 2022.

Hvala mojoj obitelji na bezuvjetnoj podršci, hvala prijateljima što su mi razdoblje studiranja učinili ljepšim, te svima onima koji su na bilo koji način bili dio mojih studentskih dana!

Hvala izv. prof. dr. sc. Valeriji Baradi na vođenju kroz pisanje ovog rada!

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Cilj i svrha istraživanja.....	3
3. Teorijska pozadina rada.....	4
3.1. Teza o dvije modernosti	4
3.2. Odras modernosti na pitanje položaja žena u društvu i obitelji.....	6
3.3. Žene u hrvatskom kontekstu modernosti	8
3.4. Uloge žena u hrvatskoj obitelji – kakvo je stanje?	10
3.5. Modernizacija i ruralna područja	13
3.6. Ruralni krajevi i uloga žena u obitelji	14
4. Istraživačka pitanja	17
5. Metodologija.....	18
5.1. Metoda, provedba i etički aspekti istraživanja	18
5.2. Uzorak istraživanja	20
6. Rezultati i rasprava istraživanja	22
6.1. Život na selu od poljoprivrednih temelja do faze moderne rekonstrukcije	22
6.2. Dinamika odnosa u ruralnoj obitelji.....	29
6.3. Dvostruka smjena – žene ostaju nositeljice obiteljskih domaćinstava	35
6.4. Promjena u iskustvima i praksama ruralnih žena	45
7. Zaključak	50
8. Prilozi	53
Prilog 1. Protokol intervjua jedan-na-jedan.....	53
Prilog 2. Protokol grupnog intervjua	56
Prilog 3. Obavijest o istraživanju.....	57
Prilog 4. Suglasnost za sudjelovanje u istraživanju	58
Prilog 5. Kodna lista.....	59
Prilog 6. Podaci o sugovornicama	64
9. Literatura	65

„Žena drži sva tri ćoška v hiži i četvrti potpomaže“ – iskustva ruralnih žena različitih generacija o orodnjenim ulogama u obitelji

Sažetak

Modernizacija i modernizacijski procesi zahvatili su svaki aspekt društvenog života uključujući i uloge žena u obitelji i društvu. Cilj ovog rada je utvrditi specifičnosti u iskustvima žena karakterističnim za određenu generaciju žena iste obitelji te dobiti uvid u njihovu percepciju i doživljaj uloga i šansi u obitelji u odnosu na muškarce s naglaskom na ruralni kontekst kroz vizuru teze o refleksivnoj modernizaciji sociologa Ulricha Becka. Uloga refleksivne modernosti je modernizirati sve aspekte društva koji su za vrijeme trajanja prve modernizacije ostali nemodernizirani uključujući i uloge žena. U radu je korištena kvalitativna metodologija te metoda polu-strukturiranog intervjua. Ukupno je provedeno 12 intervjua (9 jedan-na-jedan i 3 grupna), a daljnjom analizom derivirane su četiri teme koje predstavljaju okosnicu ove teme. Na temelju iskaza sugovornica vidljivo je kako se modernizacijski procesi u ruralnim krajevima Hrvatske odvijaju znatno sporije nego u društvima drugih zemalja. Tome pridonosi i činjenica kako je hrvatsko ruralno društvo tek zakoračilo u posljednju fazu modernizacije ruralnih područja koja u najvećoj mjeri nastoji modernizirati ruralno stanovništvo. Na temelju nalaza dobivenih u istraživanju može se primijetiti kako je kod ruralnih žena došlo do nelinearne modernizacije koja se očituje kroz zadržavanje tradicionalnih praksa kojima je žena nositeljica obiteljskog domaćinstva te usvajanjem egalitarnih stavova i praksi kada su u pitanju obrazovanje i karijera žene.

Ključne riječi: uloge žena u obitelji, teza o dvije modernosti, ruralna obitelj, žena kao nositeljica obitelji

"A woman holds all three corners of the house, and helps in the fourth" - experiences of rural women of different generations about gender roles in the family"

Summary

The processes of modernization affected every aspect of social life, including the role of women in the family and society. The aim of this paper is to determine specifics in the experiences of women characteristic of a certain generation of women of the same family and to gain insight into their perception and experience of roles and chances in the family in relation to men with an emphasis on the rural context through the lens of sociologist Ulrich Beck's thesis on reflexive modernization. The role of reflexive modernity is to modernize all aspects of society that remained unmodernized during the first modernization, including the roles of women. Qualitative methodology and a semi-structured interview method were used in the work. A total of 12 interviews were conducted (9 one-on-one and 3 group interviews), and further analysis identified four themes that represent the backbone of this theme. Based on the testimony of the interlocutors, it is evident that the modernization processes in the rural areas of Croatia take place much more slowly than in the societies of other countries. This is also contributed by the fact that Croatian rural society has just entered the last phase of the modernization of the rural area, which strives to modernize the rural population to the greatest extent. Based on the findings of the research, one can observe the non-linear modernization of rural women, which manifests itself through the retention of traditional customs in which the woman is the head of the family household and the adoption of egalitarian attitudes and practices when it comes to the education and career of women.

Key words: women's roles in the family, thesis on two modernities, rural family, woman as the head of the family

1. Uvod

Tri različita koncepta čine okosnicu ovog rada: ruralno, modernizacija i tri generacije žena, u gotovo eksperimentalnoj situaciji u kojoj se nastoje obuhvatiti spomenuti koncepti kako bi se dobio uvid u njihovu međusobnu povezanost. Važnost se stavlja na tri različite generacije žena iste obitelji koje su odrastale u različitim životnim kontekstima i stvarnostima koje su se u jednom trenutku njihovog života ispreplele i utjecale jedna na drugu, a sve to u kontekstu seoske nemodernizirane okoline i nedovršenih procesa modernizacije. Modernizacija i modernizacijski procesi različitom su brzinom zahvatili gotovo sve aspekte društva i društvenog djelovanja te iz korijena modernizirali. Prelazak iz tradicionalnog u industrijsko, a kasnije i u moderno društvo temelji se na individualizaciji pojedinaca (Beck, 2001). Netaknutim nije ostalo ni pitanje uloge žena u društvu i obitelji gdje su žene najčešće bile percipirane kao čuvarice kuće, dobre i drage supruge i majke njegujući reflektivnu ulogu nametnutu od strane tradicionalnog društva (Parsons, 1991). Modernizacijom dolazi do promjene u percepciji ženskih uloga te do napuštanja uloge kućanice i privatne sfere za koju je žena dugo bila vezana, kada prelazi u javnu sferu zapošljavanja i javnog djelovanja (Tomić-Koludrović, 2015).

No, ruralni krajevi rijetko se kad spominju u istom kontekstu s modernizacijom koja je uglavnom karakteristična za urbana područja. Za njih se i dalje vežu tradicionalni stavovi i prakse dok je ključna radinost u najvećoj mjeri i dalje vezana uz poljoprivredu, barem do prodiranja industrijske modernizacije do ruralnih krajeva. Isto tako za ruralne krajeve karakteristične su velike, mnogobrojne obitelji u kojima žena i dalje predstavlja najvažniju ulogu kada je u pitanju briga za cijelu obitelj i kućanstvo dok muškarci najčešće doprinose ekonomskoj dobrobiti obitelji (Kamenov, Huić i Jugović, 2011). S vremenom su modernizacijski procesi počeli djelovati na aspekte ruralnog čime je došlo do promjena u funkcioniranju ruralnog društva i ruralne obitelji. Tako dolazi do promjene u strukturi ruralne obitelji te ulogama i zadaćama njenih članova.

Sve prethodno rečeno predstavlja kratki uvod u temu ovog diplomskog rada koji se bavi iskustvima žena različitih generacija iste obitelji u obnašanju njihovih orodnjenih uloga i zadaća u obitelji u kontekstu ruralnog. U prvom se dijelu rada prikazuje teorijska podloga istraživane teme, gdje su opisani glavni koncepti teorije modernizacije sociologa Ulricha Becka, utjecaj modernizacije na pitanje žena na globalnom, ali i hrvatskom planu, uloge žena u obitelji te koncept ruralnog i uloga žena u seoskim područjima. Potom slijedi dio koji se sastoji od metodologije istraživanja te rezultata dobivenih analizom provedenih intervjua. U zaključku se

sažimaju glavni dobiveni nalazi te će biti dani prijedlozi za moguća poboljšanja u budućim istraživanjima ove ili slične tematike.

2. Cilj i svrha istraživanja

Predmet ovog istraživanja su iskustva žena različitih generacija iste obitelji u obnašanju njihovih orodnjenih uloga i zadaća u obitelji u kontekstu modernizacijskih procesa. Nastavno na predmet, cilj ovog istraživanja je dobiti uvid u specifičnosti iskustava u orodnjenim obiteljskim i kućanskim ulogama žena s obzirom na različite generacije u ruralnim područjima sjeverne Hrvatske. Konkretnije, cilj je utvrditi specifičnosti u iskustvima žena karakterističnim za određenu generaciju žena iste obitelji te dobiti uvid u njihovu percepciju i doživljaj uloga i šansi u obitelji u odnosu na muškarce. Namjerava se saznati na koji način žene različitih generacija doživljavaju i interpretiraju rodne uloge u obitelji te koje su posebnosti interpretacija karakteristične za pojedinu generaciju, a kroz vizuru modernizacijskih teorija.

Postoje brojni radovi i istraživanja koja u fokus stavljaju uloge žena u obitelji, no konkretno, zanimanje za temu ovog diplomskog rada koja se fokusira na promjene u ulogama žena unutar obitelji kroz različite generacije nije zastupljeno u istraživačkom polju znanstvenika. Uz to, manje je radova koji se fokusiraju na žene ruralnih krajeva sjeverne Hrvatske. Stoga je svrha ovog istraživanja, kroz provedbu individualnih i grupnih intervjua sa ženama triju različitih generacija koje žive na područjima ruralne sjeverne Hrvatske dati uvid i interpretirati specifičnosti uloga različitih generacija žena iste obitelji u modernizacijskom kontekstu i na taj način pridonijeti prijašnjim te potaknuti daljnja istraživanja ove tematike.

3. Teorijska pozadina rada

U sljedećih će nekoliko poglavlja ukratko biti opisan teorijski okvir ovog rada, počevši od Beckove teorije modernosti koja predstavlja polazišnu koncepciju rada, preko povezanosti modernizacije i rodnih uloga, hrvatskog konteksta vezanog uz modernizacijske procese do prikaza života žena u ruralnim krajevima Republike Hrvatske.

3.1. Teza o dvije modernosti

Polazna točka istraživanja kojim se bavi ovaj diplomski rad je utemeljena na tezi da postoje dvije modernosti koju razvija njemački sociolog Ulrich Beck. Modernost predstavlja obilježja nekog društva koja se pak mogu očitovati na „ekonomskoj, političkoj, socijalnoj i kulturnoj“ osnovi (Čačić-Kumpes i Kumpes, 2008: 215). Koncept se veže uz ideju korjenitih promjena do kojih dolazi kod društva i njegovih aktera koji su otvoreni prema promjenama zbog čega se takva društva, društva modernosti, smatraju dinamičnima i društvima koja žive u budućnosti (Giddens, 1989 prema Tomić-Koludrović, 2015:15, Giddens, 1991).

Na temeljima koncepata modernosti i modernizacije leži i teza o dvije modernosti Ulricha Becka. Beck razlikuje dvije „epohe moderne“ (Beck, 2001: 19), jednostavnu ili industrijsku (koja se u literaturi često naziva i prvom modernom) te refleksivnu ili povratnu često znanu kao i druga moderna (Beck, 2001: 19). Za prvu modernu je karakteristična tranzicija kojom tradicionalna društva preindustrijske paradigme prelaze u industrijsku paradigmu. Po Becku (Beck, 1986 prema Tomić-Koludrović i Kunac, 2000), prvom modernom dolazi do raspadanja tradicionalne strukture društva i učvršćivanja načela sustavne organizacije, a obilježava promjene do kojih je došlo na području međuljudskih odnosa, organizacije rada, strukture utjecaja moći te napretka tehnološke racionalizacije. Pod utjecajem jednostavne moderne pojedinčeva svakodnevnica koja uključuje način života, potrošačke navike, mjesto i uvjete stanovanja organizirala se oko položaja u društvu koje je pak bilo uvjetovano položajem unutar procesa industrijske proizvodnje (Beck, 1996: 87, Beck, 2001).

Prema mišljenju Becka (Beck, 2001: 42), zastarijevanjem ranije spomenutih koncepata ključnih za prvu ili industrijsku modernu nastaje „društvo rizika“¹. Kao produkt društva rizika

¹Društvo rizika Beck (2001: 41) opisuje kao razvojnu fazu modernih društava u kojoj dolazi do pojave rizika koji se otimaju kontroli samog društva. Rizici s kojima se društvo susretalo kroz povijest najčešće su bili prirodnog podrijetla, dok je u vrijeme modernizacije društvo ono koje ih proizvodi (Rasborg, 2012). Beck (1992:19) u svojoj knjizi Društvo rizika pomak prema modernosti opisuje kako društvenu proizvodnju modernih društava sustavno prati i proizvodnja rizika. Rizik tako predstavlja način suočavanja društva s opasnostima i nesigurnošću koje sa sobom donosi modernizacija (Beck, 1992:21).

Naime, kako su društva napredovala kroz procese koje je sa sobom nosila moderna, tako su napredovale i opasnosti te potencijalne prijetnje za čitavo društvo. Beck opisuje dvije faze kojima se razvija rizik u društvu, prva faza u

nastaje refleksivna modernizacija koja predstavlja prijelaz iz „industrijske epohe u epohu rizika“ (Beck, 2001: 42). Naime, druga, refleksivna ili povratna modernizacija tako između ostalog predstavlja neplanirane i postupne promjene do kojih dolazi u industrijskom društvu koje je obilježila prva ili industrijska modernizacija. Samim time dolazi do zagovaranja onog što se kroz trajanje prve modernizacije odbacivalo te podrazumijeva promijene koje imaju dalekosežne utjecaje na društvo (Beck, Giddens i Lash, 1994, Beck, 1996). Refleksivna moderna tako je karakteristična za postindustrijska modernizirana društva, a predstavlja proces modernizacije svih onih obrazaca koji su za vrijeme trajanja prve moderne ostali nedovoljno modernizirani (Beck, 1992).

Naziv refleksivna, druga moderna duguje ideji društva koje se sučeljava sa samim sobom, dok se prijelaz iz epohe industrijske moderne u epohu društva rizika, odnosno refleksivne moderne odvijao „nehotice, nezamijećeno“ (Beck, 2001: 42). Refleksivna modernizacija između ostalog predstavlja „modernizaciju modernog društva“ (Beck, Bonss i Lau, 2003: 1), do koje dolazi kada prijašnja faza modernizacije, u ovom slučaju industrijska moderna, dosegne fazu koja iziskuje dodatnu radikalizaciju (Beck, Bonss i Lau, 2003). Tako je kroz fazu druge moderne došlo do transformacije i dodatne modernizacije institucija, ali i samih načela društva i njegovog djelovanja (Lee, 2008). Refleksivna moderna naime ukida kulturne pretpostavke koje su rezultirale postojanjem društvenih klasa te na njihovo mjesto dolaze „individualizirani oblici društvene nejednakosti“ (Beck, 1996:89, Beck, 2001). Isto tako, refleksivna moderna sa sobom donosi „nove oblike rada i društva“ ali i nove oblike svakodnevnog života pojedinaca (Beck, Bonss i Lau, 2003: 3).

Osim prethodno navedenih oblika modernizacije, još se može spomenuti i pojam regresivne modernizacije kojeg definira njemački sociolog Oliver Nachtwey (2016). Isti autor regresivnu modernizaciju opisuje kao zaostajanje za razinom integracije koja je postignuta u društvenoj modernosti. Odnosno, predstavlja korak unatrag od onog što je postignuto i promijenjeno modernizacijskim procesima unatoč provedbe emancipatorskih normi (Nachtwey, 2016: 75). Ono što je svojstveno regresivnoj modernizaciji je što se njeni *simptomi* mogu detektirati u gotovo svakom aspektu društvenog života pojedinca – od politike, tržišta rada, obrazovnog sustava do rodni uloga (Nachtwey, 2016: 76-77). Isti autor navodi kako ponekad modernizacijske odluke mogu imati nenamjerne regresivne učinke što se posebno odnosi na ravnopravnost žena i plaćenog rada gdje žene, iako prisutne na tržištu rada, najčešće

kojoj se opasnosti same proizvode, ali nisu u središtu političkih sukoba, dok druga faza predstavlja rizike i opasnosti koji dominiraju javnošću te se mogu kontrolirati u sve manjoj mjeri (Beck, 2001: 42).

moгу konkurirati za poslove koji su povezani uz njihovu tradicionalnu ulogu u obitelji – spremačice, njegovateljice, medicinske sestre i sl. (Nachtwey, 2016).

Posljedice koje za sobom ostavlja reflektivna modernost utjecale su na položaj i ulogu žena u društvu i obitelji na što će se veći naglasak staviti kasnije u radu. Koncept reflektivne modernosti važan je aspekt ovog rada jer će se kroz istraživački dio nastojati prikazati u kolikoj su mjeri procesi dviju modernizacija zahvatili uloge žena u ruralnim predjelima Republike Hrvatske. Osim industrijske i reflektivne, velik će značaj imati i koncepti koje opisuje regresivna modernizacija upravo zbog ruralnog konteksta koji se proteže kroz istraživački dio ovog diplomskog rada. Posljedice koje za sobom ostavlja reflektivna modernost utjecale su na položaj i ulogu žena u društvu i obitelji na što će se veći naglasak staviti u sljedećih nekoliko potpoglavlja ovog rada.

3.2. Odras modernosti na pitanje položaja žena u društvu i obitelji

Već je spomenuto, modernizacija kao takva imala je utjecaj na sve aspekte društva i društvenog života pojedinca, pa je zahvatila i rodne uloge u društvu i obitelji. Promjene koje se vežu uz društveno shvaćanje roda i rodni uloga važne su u shvaćanju modernosti samog društva, odnosno, promatrajući promjene rodni uloga moguće je identificirati stupanj modernosti kojem neko društvo pripada ili naginje (Tomić-Koludrović i Lončarić, 2006: 57). Osim stupnja modernosti, rodne uloge također mogu upućivati i na moguću retradicionalizaciju društva ili prisutnost regresivne modernizacije (Nachtwey, 2016). Za industrijsku ili prvu modernizaciju može se reći kako je zastala pred vratima rodni uloga koje su se za vrijeme njenog trajanja smatrale uvelike tradicionalnima (Tomić-Koludrović i Lončarić, 2006: 57). S druge strane, reflektivna moderna, koja se smatra svojevrsnom nasljednicom tradicionalne modernizacije, leži na ideji konfrontacije modernosti sa samom sobom zbog čega omogućuje oslobođenje od tradicionalni rodni uloga koje su predstavljale sastavni dio društvena funkcioniranja kroz čitavu povijest (Tomić-Koludrović i Lončarić, 2006).

Ženama je tako za vrijeme prve modernizacije dodijeljena uloga „čuvarice doma, obitelji i privatnosti“ kako bi se kompenzirao izostanak muškaraca u kućanstvu radi obavljanja poslova van kuće i privređivanja za obitelj (Tomić-Koludrović i Lončarić, 2006: 56). U industrijskim društvima koja su karakteristična za vrijeme prve modernosti postojala je striktna podjela poslova na muške i ženske, pri kojima su žene bile odgovorne za brigu o djeci i poslove oko kuće, dok su muškarci bili ti koji su radili i na taj način uzdržavali cijelu obitelj (Beck,

2001). Od žena se tražilo da budu nježne, brižne, pune ljubavi te su na neki način predstavljale utočište za svoju obitelj (Beck i Beck-Gernsheim, 2002).

Tradicionalna uloga žena u obitelji i društvu djelomično iščezava dolaskom druge moderne koja predstavlja razdoblje u kojem će se svi nemodernizirani aspekti društva prve moderne napokon modernizirati (Beck, 1992). Pojavom refleksivne modernizacije dolazi do izjednačavanja i ravnopravnosti žena s muškarcima na tržištu rada čime se ukidaju obiteljski temelji karakteristični za industrijsku modernizaciju i industrijska društva (Beck, 2001, Lee, 2008). Ukidanjem postojećih obiteljskih temelja, dolazi do nestanka tradicionalnih obitelji i tradicionalnih obrazaca i vrijednosti koje su se vezale uz takve obitelji dok na njihovo mjesto dolazi tzv. „postobiteljska obitelj“ (Beck-Gernsheim 2000: 10 prema Tomić-Koludrović, 2015).

Novonastala obitelj gubi tradicionalne obrasce te se okreće novom sustavu – sustavu institucionalizirane individualizacije u kojoj su žene u ravnopravnom položaju s muškarcima te u jednakoj mjeri doprinose razvitku obitelji, ali i društva općenito (Tomić-Koludrović, 2015). Dokidaju se tradicionalne podjele kućanskih poslova i uloge kojima su se žene brinule za odgoj i zdravlje djece dok su muškarci zarađivali za obitelj (Beck, 2001). Oslobođaju se tradicionalne rodne uloge pripisane ženama i muškarcima što je rezultiralo sve većim priključenjem žena na tržište rada te njihovim odmicanjem od uloge paziteljice obitelji i kućanice (Bandalović i Popić, 2019). Samim time, došlo je do transformacije života žena iz kućnog i privatnog u javni oblik kojim im je omogućen ulazak u javnu sferu društvenog života što rezultira podizanjem ženina društvenog statusa i mogućnosti ostvarivanja ekonomske neovisnosti što pak dovodi do smanjenja ovisnosti žena o muževima ili očevima (Walby, 2000, Leinert Novosel, 2003: 34 prema Galić i Nikodem, 2009).

Sylvia Walby (2000) navodi kako promjene do kojih je došlo refleksivnom modernizacijom imaju dvojaku prirodu po pitanju ravnopravnosti žena u odnosu na muškarce. Spomenute promjene mogu se okarakterizirati kao dvosjekli mač gdje su se u jednu ruku smanjile nejednakosti koje su postojale između žena i muškaraca, no s druge strane, te iste promjene su za neke žene samo promijenile oblike postojećih nejednakosti koje se najčešće očituju u prelasku iz neplaćenog posla kućanice u slabo plaćeno zaposlenje u formalnome sektoru (Walby, 2000: 814). Iako žene postaju aktivni subjekti na tržištu rada čime konkuriraju muškim kolegama one i dalje imaju manje šanse napredovanja na radnom mjestu te u prosjeku zarađuju manje od muškaraca (Galić i Nikodem, 2009). Razlog tome može se tražiti u zamisli kako su vodeće uloge na radnim mjestima primjerenije muškarcima dok se žene zapošljava u

slabije plaćenim sektorima u kojima rijetko kad postoji šansa napredovanja na bolje plaćene položaje (Despotović i sur., 2009 prema Ćavar, 2019).

Ono što posebno doprinosi promjeni položaja žena u društvu kroz drugu modernizaciju je mogućnost daljnjeg obrazovanja i usavršavanja znanja većeg broja žena koje im omogućuje smanjiti jaz između žena i muškaraca (Walby, 2000). No, to nije bio slučaj sa starijim ženama koje su i dalje ostale u tradicionalnoj domeni obiteljskog doma i kućanskih poslova (Walby, 1997). Ista autorica navodi postojanje polarizacije između različitih generacija žena, odnosno mlađih žena koje se nastoje školovati i osamostaliti i starijih koje njeguju neke druge uloge (Walby, 1997). Zaostajanje starijih žena za mlađim svoje uporište nalazi u prošlosti starijih žena koje su svoj život gradile u drugačijim okolnostima, društvu prožetom patrijarhalnim sustavom gdje su se žene vezale za „domaći rodni režim“, odnosno privatnost doma i brigu o obitelji (Walby, 1997: 6). S druge strane, mlađe generacije žena streme drugim ciljevima i različitim prioritetima, svoj život nastoje graditi oko obrazovanja i plaćenog rada odgađajući ili odbijajući brak i djecu odnosno posvećujući se vlastitoj karijeri dok *obiteljski život* stavljaju sa strane na *čekanje* (Walby, 1997: 11).

3.3. Žene u hrvatskom kontekstu modernosti

Kako tema ovog diplomskog rada u središte stavlja hrvatske žene, svakako je potrebno u kratkim crtama opisati kako se proces modernizacije odvijao u kontekstu hrvatskog društva.

Kada su u pitanju modernizacijske promjene u Hrvatskoj, one su se većinski odvijale u kontekstu tranzicije², rata te odvijanja dviju modernosti istovremeno (Tomić-Koludrović i Lončarić, 2006: 68). Gubitak sigurnosti i neizvjesnost koju su sa sobom nosila nesigurna razdoblja Domovinskog rata i tranzicije rezultirala su učvršćivanjem mnogih tradicionalnih i predmodernih rodni uloga. Tomić-Koludrović i Kunac (2000: 17) ističu kako hrvatsko društvo kasni kada su u pitanju modernizacijski procesi koji su zahvatili zemlje Zapada te da na putu prema globalnoj refleksivnoj modernizaciji hrvatsko društvo zapinje u obračunu s vlastitim predmodernim elementima. Isto tako, većina elemenata koji su u zapadnim, moderniziranim zemljama predstavljali karakteristike moderniziranih društava (točno određeno radno vrijeme, porodiljni dopust, podjela kućanskih poslova i sl.), u hrvatskom su društvu samo pridonosili daljnjoj retradicionalizaciji obiteljskih i društvenih uloga žena (Tomić-Koludrović i Kunac, 2000). Kao rezultat toga, u Hrvatskoj umjesto postmodernih postobiteljskih obitelji i dalje

² Spomenuta tranzicija predstavlja prelazak iz sustava socijalizma u demokratski višestranački parlamentarizam, dok rat koji je utjecao na odvijanje modernizacije u Hrvatskoj je Domovinski rat.

prevladavaju predmoderne obitelji s oštrom rodnom podjelom obiteljskih uloga i zadataka (Tomić-Koludrović i Kunac, 2000: 18).

Do retradicionalizacije društva prvenstveno dolazi zbog ratnih razaranja početkom devedesetih godina zbog čega su žene bile primorane vratiti se u svoje domove i ponovno prigrliti ulogu paziteljice obitelji (Tomić-Koludrović i Kunac, 2000). Tomić-Koludrović i Lončarić (2006) naglašavaju kako je kroz posljednje desetljeće dvadesetog stoljeća u Hrvatskoj bila vidljiva distinkcija muških od ženskih poslova vezanih uz obitelj i kućanstvo, posebice kada je u pitanju briga oko djece. Tome je doprinio patrijarhat³ koji je činio dominantnu konstrukciju obitelji i rezultirao sve dubljom retradicionalizaciji hrvatskog društva (Tomić-Koludrović, 1996).

Spomenute patrijarhalne vrijednosti koje su pripomogle retradicionalizaciji društva Tomić-Koludrović i Kunac (2000: 12) objašnjavaju kroz postojanje nekoliko različitih korijena: od dugotrajnog djelovanja „zduženog sustava hijerarhijskog autoriteta, dugotrajne socijalizacije u sustavu socijalističkih vrijednosti, utjecaja katoličkih vrijednosnih predodžbi, utjecaja rata kao eminentno predmoderne paradigme“ sve do utjecaja tadašnje „trenutačne životne situacije“ koja se odnosila na svojevrsnu životnu (ne)sigurnost i standard. Upravo je zbog svega navedenog patrijarhalni sustav prihvaćen i utemeljen u dugom djelovanju hijerarhijskog autoriteta u obiteljskim zajednicama gdje su muškarci imali prevagu nad svim odlukama u obitelji (Tomić-Koludrović i Kunac, 2000).

Sustav patrijarhata dugo se ne ukida već upravo suprotno, dodatno se učvršćuje. Dolazi do pojave „patrijarhalne ravnopravnosti“ koja se uvelike temeljila na tezi kako je žena u mogućnosti istovremeno biti majka, i njegovati svoju ulogu čuvarice obitelji, i zaposlena (Tomić-Koludrović i Kunac, 2000: 13). Isto naglašavaju i Brajdić-Vuković, Birkelund i Štulhofer (2007: 34) koji navode kako su žene, uz velik broj radnih sati koje su provodile najčešće radeći u industrijskim pogonima na slabo plaćenim radnim mjestima također morale prigrliti i ulogu kućanice te voditi brigu o djeci i kući. Balansiranje između posla i obiteljskih obveza je rezultiralo još većim prihvaćanjem uloge kućanice kao najvažnije uloge žena u

³ Patrijarhat, predstavlja sustav „društvenih struktura i praksi kojima dominiraju muškarci“ (Walby, 1991: 20). Dominacija muškaraca i nejednak odnos moći između muškaraca i žena proteže se kroz sve sfere života, od privatne obiteljske sfere do javne sfere, te na taj način sistemski postavlja žene u nepovoljan položaj u društvu (Vasić, 2015). Najčešće se veže uz obitelji u kojima su muškarci, kao glave obitelji ili tzv. pater familias, samostalno donosili važne odluke i držali pod kontrolom živote svih članove svoje obitelji i kućanstva (Mihaljević, 2016: 150). Žene su upravo kroz ovakav sustav bivale smještene u privatnu sferu doma i obitelji dok se područje obiteljskog života i briga za istu smatralo najvažnijim radnim mjestom žene, a muškarčevo uzdržavanje žene u obitelji predstavljalo je plaću za taj rad (Walby, 1991: 21, Kamenov, Huić i Jugović, 2011).

hrvatskom društvu (Tomić-Koludrović i Kunac, 2000) čime se dodatno usporavalo modernizacijske procese te pomak iz tradicije.

Na umu svakako valja imati kako je opisani kontekst ovog potpoglavlja vezan uz kraj devedesetih i početak dvije tisućitih godina te da se on podosta razlikuje od trenutnog (dvadesete godine dvadesetprvog stoljeća). Tomić-Koludrović (2015: 287) naslućuje „pomak prema modernosti“ stavova i praksi žena u hrvatskom društvu za vrijeme trajanja zrele tranzicije koju je obilježilo pristupanje Republike Hrvatske članstvu Europske unije. Dolazi do odmaka od pretežito tradicionalnih stavova prema rodnim ulogama čime je vidljiv pomak prema trendovima karakterističnim za društva refleksivne modernosti koja nastoje emancipirati žene te ih izjednačiti s muškarcima u svim aspektima društvenog djelovanja.

3.4. Uloge žena u hrvatskoj obitelji – kakvo je stanje?

Osvrnuvši se na činjenicu koju navodi Tomić-Koludrović (2015) kako se tok modernizacije u hrvatskom društvu odvijao znatno sporije nego u ostalim europskim društvima, moguće je tu „usporenost“ primijetiti i na konkretnim podacima koje donose brojna istraživanja koja su se kroz posljednjih nekoliko desetljeća bavila pitanjem ženskih uloga u hrvatskom društvu. Tomić-Koludrović i Kunac (2000) navode kako je u hrvatskom društvu vidljivo usporeno odvijanje modernizacijskih procesa upravo zbog daljnjeg prevladavanja tradicionalnih stavova prema rodnim ulogama u obitelji i društvu općenito. Ono što iste autorice posebno ističu su dvojaki standardi i očekivanja koja su bila nametnuta ženama. Unatoč mogućnosti stupanja u formalni radni odnosi pa samim time i mogućnosti pridonosa kvaliteti obiteljskog života i budžeta, od žena se i dalje primarno očekivalo ispunjavanje njihove tradicionalne uloge koju su obnašale kroz povijest, odnosno od njih se očekivala dobra briga za obitelj te kvalitetno obavljanje kućanskih poslova (Tomić-Koludrović i Kunac, 2000, Kamenov i Jugović, 2011).

Tradicionalna očekivanja od žena i njihovih uloga u društvu dovela su do toga da su žene znatno više vremena provodile s djecom, posebice kada je u pitanju bila briga o bolesnoj djeci⁴, pomoć pri pisanju domaćih zadaća i učenju (Tomić-Koludrović i Kunac, 2000). S druge strane, ukoliko bi postojala angažiranost muškaraca oko djece ona bi se najčešće očitovala u zabavnim aktivnostima poput provođenja vremena u igranju s djecom, odlazak u park, šetnju i

⁴ Žene bi u znatno većoj mjeri uzimale bolovanje na svom radnom mjestu kako bi mogle njegovati bolesnu djecu nego što bi to činili njihovi partneri, odnosno očevi. Ovakve situacije mogu se pojasniti tradicionalnim očekivanjem kako su žene te koje vode brigu o djeci, dok muškarci zarađuju za cijelu obitelj (Bandalović i Popić, 2019).

sl.(Tomić-Koludrović i Kunac, 2000). Autorice Bandalović i Popić (2019) navode kako postupno dolazi do promjena u društvenim očekivanjima roditeljskih uloga i općenite preraspodjele roditeljskih zadaća između muškaraca i žena zbog čega se od očeva očekuje veća aktivna participacija u životu djece.

Unatoč sve većoj participacija žena na tržištu rada, Tomić-Koludrović i sur. (2018: 94) navode kako žene i dalje uvelike dominiraju u radu u kućanstvu čime rod ostaje glavni „prediktor neravnopravne podjele rada u kućanstvu“. Osim toga, stroga rodna podjela poslova u kućanstvu predstavlja svojevrsni indikator sporijeg odvijanja modernizacijskih procesa, posebice onih vezanih uz refleksivnu modernizaciju. Žene, iako zaposlene, i dalje obavljaju većinski dio kućanskih poslova (posebice onih rutinskih, čišćenje, pranje rublja, glačanje), dok muškarci obavljaju poslove koji se i tradicionalno smatraju muškim (plaćanje računa, sitni popravci u kući, briga za okućnicu) (Kamenovi i Jugović, 2011, Tomić-Koludrović i sur. 2018). Osim navedenog, uz žene se veže i posebna vrsta rada nazvana, „mentalni rad“ koji se odnosi na brigu i potrebu da se svi poslovi za koje su žene zadužene obave na vrijeme i odgovarajući način, a pretežito je vezan uz brigu o obitelji i kućanstvu (Klasnić, 2017: 56).

Sukladno svemu navedenom autori/ca Derado, Petrić i Tomić-Koludrović (2020: 346) navode kako je u hrvatskom društvu moguće primijetiti više tipova (strategija) kućanstava koji se očituju kroz različite podjele kućanskih poslova između žena i muškaraca: neupitno tradicionalna, pretežno tradicionalna, početno egalitarna te proaktivno egalitarna kućanstva. Odnosno, unatoč pomaku prema modernosti koji se dogodio za vrijeme trajanja zrele tranzicije o čemu piše Tomić-Koludrović (2015), u hrvatskom društvu i dalje postoje kućanstva u kojima se njeguju strogo tradicionalne rodne podjele kućanskih poslova. No kao suprotnost njima, postoje i kućanstva u kojima se zanemaruju rodne podjele te žene i muškarci u jednakoj mjeri obavljaju sve zadaće vezane uz kuću i obitelj (Derado, Petrić i Tomić-Koludrović, 2020) što se može protumačiti kao svojevrsni pomak u tijeku modernizacije.

Unatoč tradicionalnim očekivanjima, postoji tendencija prema egalitarnim mišljenjima kako žene mogu biti ravnopravne privređivačice za obitelj. Na temelju toga autorice Kamenov i Jugović (2011) zaključuju kako u hrvatskim obiteljima većinom prevladavaju tradicionalni stavovi i odnosi kada su u pitanju podjele kućanskih i obiteljskih poslova, ali isto tako, vidljiv je pomak prema modernosti posebice u ravnopravnosti privređivanja za obitelj od strane muškaraca i žena te odlučivanju i upravljanju obiteljskim prihodima gdje se od žena očekuje da sudjeluju u jednakoj mjeri kao i muškarci. Slični zaključak donose i Bandalović i Popić (2019) prema kojima se od žena ponajprije očekuje da prigrle ulogu kućanice i paziteljice obitelji, ali

isto tako, od njih se očekuje da rade na svojoj karijeri kako bi mogle doprinositi sigurnosti i financijskoj stabilnosti cijele obitelji.

Ono što je također vidljivo unutar obiteljskih odnosa je nejednak tretman muške i ženske djece kojim ih se priprema za buduće uloge u vlastitoj obitelji. Prisutna je tzv. rodna socijalizacija (Tomić-Koludrović i sur. 2018: 87) kojom djeca od svoje najranije dobi unutar obitelji dobivaju uvid u njihove buduće uloge. Dječake se na taj način priprema da budu snažni za obavljanje poslova najčešće oko kuće, dok se od djevojčica očekuje da se pripremaju za buduću ulogu majke i domaćice (Kamenov i Jugović, 2011). Osim pripreme za obnašanje buduće uloge majke i paziteljice doma, djevojčice su često rodno diskriminirane u obitelji (Kamenov, Huić i Jugović, 2011). Konkretnije, Kamenov, Huić i Jugović (2011) navode kako su djevojčice često rodno diskriminirane od strane oba roditelja što stvara temelje za prihvaćanje daljnje rodne diskriminacije i nejednakosti uloga u budućnosti. Kao primjer rane rodne diskriminacije unutar obitelji, osim obavljanja određenih kućanskih poslova koji se percipiraju tipično ženskim, iste autorice navode kako bi se djevojčicama zabranili kasni noćni izlasci s društvom, roditelji bi često imali glavnu riječ u odabiru buduće struke i škole, a ponekad čak i u kontroli slobodnih aktivnosti kojima bi se djevojčice bavile (Kamenov, Huić i Jugović, 2011).

Procesi refleksivne modernizacije doprinijeli su izlasku žena na tržište rada, ali i omogućili daljnje obrazovanje koje je rezultiralo promjenama u očekivanim rodnim ulogama unutar obitelji (Walby, 2000). To potvrđuju i autorice Kamenov i Jugović (2011) svojim istraživanjem čiji nalazi navode kako je upravo stupanj obrazovanja taj koji na neki način određuje podjelu poslova unutra obitelji između muškarca i žene. Prema autoricama veća je nejednakost u rodnoj podjeli uloga prisutna kod onih s nižim stupnjem završenog školovanja. Tako oni sa slabijim obrazovanjem imaju veću tendenciju prema tradicionalnoj podjeli uloga u obitelji i većoj opterećenosti žena s poslovima oko kuće i obitelji (Kamenov i Jugović, 2011: 141, Jelić i Huić, 2011). S druge pak strane, žene s višim stupnjem obrazovanja od svojih partnera očekuju ravnopravnu rodnu podjelu zadataka u obitelji (Kokorić, Šimunić i Gregov, 2014).

Osim razine obrazovanja kao indikatora egalitarnih ili tradicionalnih stavova o rodnim ulogama u obitelji važno je spomenuti i dob. Ranije provedena istraživanja o rodnim ulogama u obitelji česti su rezultati koji ukazuju kako su mlađe generacije te koje naginju prema egalitarnim stavovima i raspodjeli uloga u društvu (Leinert Novosel, 2018, Lukaš i Puhanić, 2020). Isto tako, kada su u pitanju egalitarni stavovi, žene su te koje pokazuju veću tendenciju k egalitarnom polu kontinuuma nego što je to slučaj kod muškaraca (Kokorić, Šimunić i

Gregov, 2014) što Bartolac, Kamenov i Petrak (2011) objašnjavaju kao zasićenost žena tradicionalnim uređenjem i nejednakom rodnom podjelom obveza i aktivnosti posebice unutar obitelji.

3.5. Modernizacija i ruralna područja

Uz brojne definicije koje se koriste pri opisivanju ruralnosti, najčešće se spominje ona koja ruralne krajeve opisuje kao suprotne od urbanih te prostore koji su bili namijenjeni životu i radu onog stanovništva kojima je glavna grana privrede bila poljoprivreda (Ivoš, 2010). Također, pri definiranju ruralnog područja često se koriste administrativni kriteriji: na temelju kojih se ruralna područja definiraju kao manje administrativne jedinice, najčešće općine u suprotnosti na veće administrativne jedinice – gradova; te kriteriji prema gustoći naseljenosti prema kojima se ruralnost ili urbanost određuje na temelju gustoće naseljenosti stanovništva, odnosno, ruralno je ono područje na kojem živi manje od 150 stanovnika na km² (Ivoš, 2010; Barada, Čop i Kučer, 2011).

Iako je modernizacija najvidljivija u urbanim područjima, ne mogu se zanemariti i ruralni krajevi koje su također obuhvatili modernizacijski procesi koji su se odvijali značajno sporijim tempom. Ono što je važno napomenuti je kako se uz ruralno najčešće veže tradicionalno društvo koje je pak opreka modernome društvu (Štambuk, 2014). Spomenuto tradicionalno društvo često se promatra kao prva razvojna društvena faza, dok urbano, moderno društvo predstavlja poželjnu fazu u razvitku društva. Štambuk (2014: 15) u svojoj knjizi *Lica nigdine*, naglašava kako je do modernizacije ruralnih krajeva došlo odvijanjem „napornog dijaloga tradicije i suvremenosti“ koji se događao polako i u fazama. Tako se ističu tri faze: (1) faza kompozicije ruralnog društva, (2) faza dekompozicije i (3) faza moderne rekonpozicije (Kayser, 1984 prema Štambuk, 2014: 15). Prvu fazu obilježava suživot seljaka, trgovaca i viših slojeva između kojih djeluje svojevrsni sklad. Drugu fazu karakterizira velika poljoprivredizacija i odvajanja seljaštva od ostalih društvenih slojeva. Kroz ovu fazu, navodi Kayser, dolazi do postupnog razlikovanja ruralnih od urbanih naselja. Kroz treću fazu ponovno dolazi do povratka tzv. nepoljoprivredne populacije na selo koja iako živi na selu ne obavlja primarni posao vezan uz ruralne krajeve (Kayser, 1984 prema Štambuk, 2014: 15-16).

Već je ranije u ovom radu navedeno kako je za hrvatsko društvo karakteristično kašnjenje modernizacijskih procesa što se također odrazilo i na ruralna područja koje je modernizacija značajnije obuhvatila tek kroz dvadeseto stoljeće. Karakteristično zakašnjenje modernizacije hrvatskih ruralnih krajeva Štambuk (2014: 18) objašnjava kao oprez ili otpor ruralnog stanovništva prema novinama i promjenama koje najčešće dolaze izvana, a ako

prihvate promijene njima se prilagođavaju prema vlastitim mogućnostima. Tri faze modernizacije koje je opisao Kayser odvijale su se i u hrvatskim selima ali znatno sporije nego što je to bio slučaj za ostala europska društva. Upravo je to razlog zbog koje je, zaključuje Štambuk (2014: 21) posljednja faza modernizacije u hrvatskim selima tek započela.

S vremenom i ruralna su se područja prilagodila modernizacijskim aspektima novog društva što se posebno odrazilo na obitelji i domaćinstva (Štambuk, 1993). Unatoč sporijem prihvaćanju noviteta koje je sa sobom donijela modernizacija, ruralno je društvo vrlo brzo prihvatilo novi oblik obitelji koji je nastao raspadanjem obiteljskih zadruga i većih zajednica (Štambuk, 1993, Berc, Ljubotina i Blažeka, 2004). Iako je promijenila svoj oblik, ruralna obitelj i dalje predstavlja čvrsti oslonac svakom svojem članu čime zadržava svoje osnovno svojstvo (Štambuk, 1993).

3.6. Ruralni krajevi i uloga žena u obitelji

Ruralna je obitelj također bila pod utjecajem modernizacijskih procesa što je dovelo do raspadanja velikih obiteljskih zadruga u nuklearne obitelji koje čine roditelji i njihova djeca. Osim nuklearnih obitelji, za seoske krajeve nakon modernizacijskih procesa i dalje su karakteristične proširene obitelji koju najčešće čine tri generacije, roditelji i njihova djeca te roditelji jednog od supružnika, odnosno baka i djed (Štambuk, 1993, Berc, Ljubotina i Blažeka, 2004). Osim proširene strukture, za obitelji ruralnih krajeva karakteristično je da većinski dio poslova oko kuće obavljaju upravo žene koje se time smatraju „glavnim nositeljem obiteljskog domaćinstva“ (Ministarstvo poljoprivrede, ribarstva i ruralnog razvoja, 2011: 13), a za tu ulogu se pripremaju od svoje najranije dobi (Šikić-Mićanović, 2012). Autorica Lynette Šikić-Mićanović (2012: 75-76) u svom djelu *Skriveni životi: Prilog antropologiji ruralnih žena* navodi kako je za žene, odnosno djevojčice, ruralnih krajeva dom mjesto u kojem stječu znanje i vještine za obavljanje kućanskih poslova⁵ koje će jednog dana „prirodno“ prigrliti u odrasloj dobi. Tako je za žene ruralnih krajeva svojstveno da uz stalnu zaposlenost prigrlje tipičnu tradicionalnu ulogu majke i paziteljice obitelji i kućanstva, a kako bi postale *idealne* žene moraju biti marljive, dobre majke i supruge (Šikić-Mićanović, 2012).

Uloga *idealne* seoske žene najčešće obuhvaća obavljanje svakodnevnih kućanskih poslova, od pripremanja obroka za cijelu obitelj, preko pranja posuđa te spremanja po i oko kuće, rada u polju do brige o djeci, starijima i bolesnim članovima obitelji. Najčešće su to

⁵Šikić-Mićanović (2012: 92) navodi kako je ženina obveza oko kućanskih poslova postala društvena konstanta koja se održava neovisno o vremenu, kulturi ili ruralnosti/urbanosti.

poslovi koji su od ključne važnosti za funkcioniranje čitavog kućanstva te nisu lako odgodivi za razliku od poslova koje obavljaju muški članovi obitelji⁶ (Šikić-Mićanović, 2012: 95). Još je važno spomenuti da vrijeme koje žene provode u obavljanju kućanskih poslova varira ovisno o ženinoj dobi ali i o dobi djece ili unučadi, financijskim potrebama obitelji, bolesti članova obitelji i sl. (Mauthner, McKee i Strell, 2001 prema Šikić-Mićanović, 2012). Upravo je ovaj aspekt ženine uloge i obujam obavljanja kućanskih poslova u odnosu na njenu dob važan za istraživanje u ovom diplomskom radu jer se nastoji istražiti kakve su razlike u ulogama u različitim generacijama žena unutar obitelji. Ovim istraživanjem nastoji se dobiti uvid u obujam posla koji obavljaju najstarije generacije žene u usporedbi s mlađim generacijama u obitelji. Potrebno je također istaknuti kako unatoč životu u istoj obitelji, svaka je generacija žena odrastala u različitim društvenim okolnostima zbog čega je došlo do promjene u percepcijama i stavovima o ulogama žene u obitelji i društvu općenito. Najstarije generacije žena uglavnom su odrastale u patrijarhalnim društvenim okolnostima koje su naglasak stavljale na žene kao paziteljice domaćinstva i obitelji, dok je za mlađe generacije karakteristično da se obrazuju i zaposle (Walby, 2005).

Unatoč zadržavanju tradicionalne uloge žena u ruralnim krajevima Hrvatske moguće je primijetiti određene promjene koje su još uvijek u tijeku. Modernizacijskim procesima koji su zahvatili i ruralne krajeve dolazi do revitalizacije sela i promjene strukture ruralnog stanovništva. Tako je novo stanovništvo najčešće nepoljoprivredno čime se mijenjaju zadaci i opseg posla žena na selu (Štambuk, 2014). Isto tako, poslovi koje bi žena u seoskoj obitelji obavljala najčešće joj nisu ostavljali prostora za formalno zaposlenje ni slobodno vrijeme, no modernizacijskim procesima koji su uvelike utjecali na mogućnost žena da se obrazuju dolazi do promjena i kod uloga žena ruralnih krajeva.

Kroz ovaj dio rada nastojalo se povezati teoriju modernosti Ulricha Becka, položaj žena u društvu i obitelji, kako su procesi modernosti utjecali na žene i njihov položaj u hrvatskom društvu, ali i utjecaj modernizacije na ruralne krajeve i ulogu žena u ruralnoj obitelji. Poseban se naglasak stavlja na drugu epohu modernosti, odnosno refleksivnu modernost koja nastoji modernizirati sve one društvene aspekte koji ostaju nemodernizirani za vrijeme trajanja jednostavne ili industrijske modernizacije, što uključuje i žene i njihov položaj u društvu. Uloga čuvarice doma koja je ženama bila dodijeljena za vrijeme trajanja prve modernizacije, kroz refleksivnu se modernizaciju mijenja, dolazi do oslobođenja od tradicionalnih uloga te priključenja žena na tržište rada čime se nastoji izjednačiti njihov položaj s muškarcima. Sličan

⁶ Poslovi koje obavljaju muški članovi obitelji najčešće su lako odgodive prirode jer su uglavnom vezani uz sitne popravke oko kuće ili rad na dvorištu.

tok modernizacije vidljiv je i u hrvatskom društvu no s izrazitim kašnjenjem za ostalim zemljama koje je modernizacija zahvatila. Kašnjenje modernizacijskih procesa najviše je vidljivo u postojanju tradicionalnih predmodernih obitelji koje su karakteristične za ruralna područja u kojima je posljednja faza modernizacije tek započela. Isto tako, sporiju modernizaciju ruralnih krajeva Republike Hrvatske karakteriziraju stroge podjele uloga i obaveza u obitelji gdje su žene i dalje nositeljice cijelog kućanstva. U ovom radu nastojat će se na temelju prikupljenih nalaza dati uvid u stupanj moderniziranosti sela kroz iskustva i percepciju života na selu žena.

4. Istraživačka pitanja

Postavljeno je četiri istraživačkih koja se odnose na specifičnosti u iskustvu i interpretaciji ženskih uloga u obitelji žena kroz tri različite generacije u ruralnim krajevima sjeverne Hrvatske.

1. Opisati uvjete obiteljskog i osobnog života žena triju generacija u obitelji u ruralnim krajevima sjeverne Hrvatske.
2. Utvrditi specifičnosti orodnjenih i generacijskih iskustva rodnih uloga žena u obitelji.
3. Objasniti specifičnosti i promjene iskustva zadaća žena u obitelji i kućanstvu s obzirom na generacijsku poziciju.
4. Saznati doživljaj i interpretaciju rodnih uloga u obitelji i društvu žena triju generacija.

5. Metodologija

Kako bi se prikupili najrelevantniji podaci i dobili najpouzdaniji odgovori na postavljena istraživačka pitanja, za ovo se istraživanje kao najpogodnija pokazala kvalitativna metodologija koja omogućuje opisivanje životnih svjetova „iznutra prema van“ sa stajališta pojedinaca koji sudjeluju u istraživanju (Flick, von Kardorff i Steinke, 2004: 3). Korištenjem kvalitativne metodologije nastoji se pridonijeti boljem razumijevanju društvene stvarnosti, procesa i obrazaca ponašanja kroz unutarnja iskustva i doživljaje pojedinaca (Milas, 2005).

5.1. Metoda, provedba i etički aspekti istraživanja

Kako bi se došlo do iskustva pojedinca, središnja metoda u ovom istraživanju bio je intervju koji predstavlja metodu kojom se kroz svojevrsnu vrstu razgovora dolazi do podataka vrijednih za istraživanje. Važno je napomenuti kako su intervjui više od pukog razgovora. Oni, prema Denscombeu (2010), uključuju velik broj pretpostavki i razumijevanja o istraživanom fenomenu što ih razlikuje od svakodnevnih razgovora. Prednost korištenja intervjua kao metode istraživanja je jednostavniji i dublji uvid u „mišljenja, osjećaje i iskustva“ sugovornika (Denscombe, 2010: 198). Uz to, istraživač kroz provedbu intervjua može postaviti osjetljivija pitanja koje nisu primjerena za druge metode te pažljivim pristupom dobiti najiskrenije odgovore sudionika u istraživanju (Petrić, 2019). U slučaju predmeta istraživanja ovog rada, korištenjem polu-strukturiranih intervjua nastojalo se dobiti uvid u iskustva žena različitih generacija iste obitelji o obnašanju njihovih uloga u obitelji. Polu-strukturirani intervju korišten je zbog fleksibilnosti redoslijeda tijekom razgovora te mogućnosti da sugovornik govori šire o postavljenim pitanjima te detaljno elaborira svoje odgovore (Gary, 2013).

Osim klasičnog jedan-na-jedan intervjua, u istraživanju je korišten i grupni intervju u kojem su sudjelovale ispitanice svake grupe generacija u obitelji. Ono što predstavlja prednost grupnog intervjua svakako je veći broj uključenih ispitanika (Denscombe, 2010). Korištenjem grupnog intervjua, moguće je obuhvatiti širi spektar sugovornika pa samim time i veći broj različitih iskustava i mišljenja koja se mogu, ali i ne moraju nadopunjavati. Unatoč nazivu grupni, ovakva vrsta intervjua predstavlja razgovor istraživača s pojedincima koji su unutar grupe ljudi s istim ili sličnim iskustvima potaknuti na komunikaciju. Grupni intervju omogućuje sudionicima slušanje alternativnih stajališta te podršku da se izjasne vlastito mišljenje i stavove koji se mogu slagati s odgovorima drugih ili im biti oprečna (Denscombe, 2010: 177-178; Gary, 2013). Kod grupnih intervjua u ovom istraživanju sugovornice su potaknute na međusobnu

raspravu i razmjenu mišljenja i stavova o predstavljenoj im temi. Svrha grupnih intervjua u ovom istraživanju je bila dobiti uvid u dinamiku odnosa i načina razmišljanja žena različitih generacija unutar iste obitelji. Isto tako, nalazi dobiveni grupnim intervjuiima koristit će se kao potkrjepa nalazima i iskazima dobivenim kroz intervjue jedan-na-jedan.

Kad je u pitanju sama provedba istraživanja, nakon iščitavanja relevantne literature te na temelju postavljenih ciljeva i istraživačkih pitanja osmišljen je protokol polu-strukturiranih i grupnih intervjua (Prilog 1. i Prilog 2.). Valja naglasiti kako su za intervjue jedan-na-jedan osmišljena dva protokola prilagođena generaciji žena (poseban protokol za žene iz 1. i 2. generacije te za 3. generaciju). Protokol je podijeljen na pet tematskih jedinica od koje je prva deskriptivna kojom se nastojalo utvrditi opće karakteristike sugovornica te dobiti uvid u kućanstvo u kojem žive. Drugi dio protokola obuhvaća pitanja vezana uz životnu svakodnevicu žene u obitelji, okolnosti zbog kojih žive u opisanom kućanstvu te općenito o životu na selu. Treća tematska jedinica, ujedno i najveća u protokolu, obuhvaća teme vezane uz obitelj i kućanstvo, kroz koje se nastojalo dobiti uvid u različite uloge i zadaće žena u obitelji kroz različite generacije te njihove međusobne odnose. Sljedeći dio protokola obuhvaća pitanja vezana uz posao i karijeru žene, odnosno njihovu percepciju važnosti obrazovanja, zaposlenja, ali i kako provode svoje slobodno vrijeme ukoliko isto i imaju. Završni dio protokola se odnosi na pitanja vezana uz promjene uloga i zadaća žena u obitelji te usporedbu uloga između različitih generacija žene u istoj obitelji. Što se tiče grupnog intervjua, on je osmišljen kao rasprava sugovornica o ponuđenim različitim izjavama bez uplitanja istraživačice kako bi se dobio uvid u tradicionalnost odnosno egalitarnost stavova i mišljenja sugovornica. U tu svrhu je osmišljen kraći protokol koji se sastoji od sedam tvrdnji u koje su uvrštene rodno tipične poslovice te tvrdnje iz skala koje se koriste u kvantitativnim istraživanjima za mjerenje rodne egalitarnosti. Izjave tradicionalnih i egalitarnih konotacija prezentirane su sugovornicama koje su imale potpunu slobodu izraziti svoje (ne)slaganje s njima.

Nakon osmišljavanja protokola uslijedila je sama provedba istraživanja. Svaka je sugovornica upoznata sa svrhom i ciljem istraživanja (Prilog 3.), svim pravima koja imaju za vrijeme trajanja istraživanja te su potpisale „Suglasnost o istraživanju“ odnosno pristanak sudjelovanja (Prilog 4.). Ukupno je provedeno 12 intervjua od kojih je 9 jedan-na-jedan i 3 grupna intervjua. Jedan-na-jedan intervju je bio proveden sa svakom sugovornicom posebno, dok su u grupnim intervjuiima sudjelovale sve tri generacije žena. Raspon trajanja intervjua jedan-na-jedan varira između 24 i 45 minuta, dok je trajanje grupnih intervjua znato kraće te varira između 10 i 20 minuta. Intervjui su snimljeni aplikacijom za snimanje zvuka putem

mobilnog telefona, a provedeni su kroz mjesec srpanj i kolovoz 2022. godine uživo u domovima sugovornica. Po završetku provedbe istraživanja, svaki je intervju transkribiran od riječi do riječi u programu MS Word dok su osobni podaci u transkriptima anonimizirani kako bi se očuvala etičnost istraživanja i zaštitili osobni podaci sugovornica. Također, zvučni zapis i transkript intervjua su pohranjeni na siguran i za to primijenjen način te su dostupni isključivo istraživačici.

Po završetku transkripcije uslijedila je analiza dobivenih nalaza koja se sastojala od upoznavanja s podacima te njihovim kodiranjem (Prilog 5.). Korištena je tematska analiza. Prema autoricama Braun i Clarke (2006: 6) metoda tematske analize je kvalitativna metoda za „identificiranje, analizu i izvještavanje o temama“ unutar dobivenih podataka koja pruža temeljne vještine za provođenje drugih oblika kvalitativnih analiza. Isto tako, tematska je analiza prikladna metoda kada cilj bolje razumijevanje iskustva, misli ili pak ponašanja sudionika u istraživanju (Kiger i Varpio, 2020: 846) te se s time pokazala kao prikladna metoda analize podataka u ovom istraživanju. Izdvajanjem prvih kodova, sirovih podataka iz provedenog intervjua, generira se početni popis informacija korisnih za daljnju analizu istraživanja (Braun i Clarke, 2006). Potom slijedi revidiranje prvih kodova, odnosno onih deskriptivnih te utvrđivanje tematskih koji će biti polazište za pisanje rezultata dobivenih u istraživanju. Izdvojene su četiri teme koje će se sagledavati iz konteksta modernizacije i utjecaja modernizacijskih tokova: *Život na selu od poljoprivrednog temelja do faze moderne rekonstrukcije, Dinamika odnosa u ruralnoj obitelji, Dvostruka smjena – žene ostaju nositeljice obiteljskog domaćinstva te Promjena u iskustvima i praksama ruralnih žena.*

5.2. Uzorak istraživanja

Već je u radu ranije napomenuto kako istraživanje stavlja naglasak na ženske članove obitelji. Osim toga, kako je jedna od polazišnih točaka ovog rada bila teorija modernosti Ulricha Becka te njen utjecaj na društvo i promjene koje je modernost sa sobom donosila, a koje se u najvećoj mjeri vežu uz urbana područja, u ovom radu naglasak je bio stavljen na žene ruralnih krajeva te u kojoj su mjeri procesi modernizacije utjecali na njihove uloge i zadaće u obitelji. Isto tako, važan kriterij kojim se pristupalo sugovornicama bio je da sugovornice osim na selu, žive u obiteljima koje čine tri generacije, uključujući i tri generacije žena:

- a) 1. generacija – baka/svekrva
- b) 2. generacija – snaha/majka
- c) 3. generacija – unuka/kćer

Tako uzorak ovog istraživanja čini 9 žena raspoređenih u 3 generacijske grupe (Prilog 6.). Uzorak istraživanja je namjeran jer se sugovornicama pristupilo zbog karakteristika koje ih obilježavaju, a važne su za predmet i cilj ovog istraživanja. Iako namjeran, uzorak će dati uvid u iskustva žena različitih generacija u obitelji ruralnih krajeva na sjeveru Hrvatske. Sve sugovornice dolaze iz mjesta na području sjeverne Hrvatske te žive u velikim višegeneracijskim obiteljima. Najmlađa sugovornica ima 17, dok najstarija sugovornica ima 69 godina. Sve sugovornice iz 1. generacije duži su niz godina umirovljene, one iz 2. generacije su zaposlene dok sugovornice 3. generacije se još uvijek obrazuju (srednjoškolska ili visokoškolska razina). Sugovornice iz 1. i 2. generacije su udane i imaju djecu, dok najstarija generacija sugovornica ima i unučad. Broj članova obitelji iz kojih sugovornice dolazi varira između 6 i 7 članova koji dijele isto kućanstvo. Sve sugovornice žive u velikim kućama s okućnicom i pripadajućim vrtom koji iziskuju mnogo vremena i truda uloženog u održavanje i brigu od strane sugovornica i ostalih članova njihovih obitelji.

6. Rezultati i rasprava istraživanja

Nakon provedenih i transkribiranih intervjua, iz analiziranih nalaza ekstrahirani su kodovi relevantni za temu kojom se bavi ovaj diplomski rad, odnosno za iskustva žena različitih generacija iste obitelji u obnašanju njihovih orodnjenih uloga i zadaća u obitelji s naglaskom na aspekt modernizacijskih procesa i ruralne sredine iz koje sugovornice dolaze. Stoga je sljedećih nekoliko podnaslova ovog rada namijenjeno interpretaciji dobivenih podataka iz provedenih intervjua. Kako je u poglavlju o metodologiji rada već naznačeno, analizom transkripata derivirane su četiri teme relevantne za istraživanu temu: *Život na selu od poljoprivrednog temelja do faze moderne rekonpozicije*, *Dinamika odnosa u ruralnoj obitelji*, *Dvostruka smjena – žene ostaju nositeljice obiteljskog domaćinstva* te *Promjena u iskustvima i praksama ruralnih žena*. Upravo spomenute teme predstavljaju okosnicu rezultata kojima je cilj dati odgovore na postavljena istraživačka pitanja. Analizi istaknutih tema pridodani će biti odgovarajući citati sugovornica koji će biti uspoređene i objašnjeni s rezultatima prethodnih istraživanja koja su se bavila sličnim temama.

6.1. *Život na selu od poljoprivrednih temelja do faze moderne rekonpozicije*

Fokus ovog rada stavljen je na iskustva žena tri različite generacije o ulogama i zadaćama koje obnašaju u obitelji s naglaskom na život na selu. Već je ranije napomenuto kako se uz ruralna područja uglavnom vežu tradicionalni društveni obrasci koji predstavljaju opreku modernom društvu koje se veže uz urbana područja. U kojoj mjeri je došlo do modernizacije ruralnih krajeva, vidjet će se iz prikazanih rezultata ovog istraživanja.

Kroz analizu provedenih razgovora se kao važna tema istaknuo život na selu kroz različite percepcije i iskustva različitih generacija žena iste obitelji koje dijele isto kućanstvo. Kod opisivanja života na selu, najstarije sugovornice (1. generacija žena u obitelji) ističu promjenu do koje je došlo u načinu života na selu. Spomenuta promjena se u najvećoj mjeri odnosi na poslove kojima se stanovništvo sela danas bavi. Naime, iz iskustva sugovornica, poljoprivreda je na selu nekada predstavljala centralnu granu privređivanja te glavnu djelatnost kojom se bavila svaka seoska obitelj. Koliko je poljoprivreda bila važna vidljivo je iz uključenosti svih članova obitelji u rad na oranicama, vrtovima ili s domaćim životinjama, a sve kako bi se doprinijelo standardu života na selu.

Danas dolazi do napuštanja poljoprivrednih djelatnosti dok se seosko stanovništvo bavi drugim oblicima privređivanja koji su u najvećoj mjeri vezani uz urbana područja (rad u uredima, velikim tvornicama i sl.). Napuštanje poljoprivrede i okretanje novim načinima rada i

zarađivanja odlika je treće faze modernizacije ruralnih krajeva za koju je karakteristična revitalizacija sela, ali nepoljoprivrednom populacijom (Kayser, 1984 prema Štambuk, 2014). Kako je za hrvatsko ruralno društvo karakteristično kašnjenje modernizacijskih procesa, očekivano je da sugovornice tek kroz posljednjih nekoliko godina vide promjene do kojih je došlo u ruralnim krajevima u kojima žive.

Danas je dosta drugačije nego kaj je nekad bilo. Nekad ti se sve ručno radilo u polju i oko kuće. Ljudi su više vremena posvećivali radu na polju, od toga se živelo pa je rad na polju i oko kuće bil u centru svega. Tome se baš puno posvećivalo. Nebitno, mlado ili staro, svi su delali vani. Svi su pomagali jedni drugima. Danas je to puno drugačije. Danas strojevi delaju umjesto ruke. Nekad su se ljudi mučili jako, sve su radili rukama, danas je drukčije. Prije bi se ujutro stal rano da sve stigneš. Ako si imal životinje doma moral si se zbuditi malo ranije da ih stigneš nahraniti. Oni koji su išli na posel isto su se rano budili, a dok bi došli doma opet bi išli delati, ali na polju. Uvijek je bilo posla. Danas je drukčije. Sve je suvremeno, a i retko ko dela nekaj na polju. Danas ima ljudi na selu, ali se ne baviju poljoprivredom ili blagom doma. (S1 – 1. generacija)

Puno ljudi je radilo poljoprivredu, tak smo i mi, ali to sad više nije tak često. Rijetko koja obitelj u selu živi samo od poljoprivrede ili bavljenja sa stokom. bilo je puno posla na selu. Takav je život tu. (S4 – 1. generacija)

Nadovezujući se na poljoprivredu i dobra koja proizlaze iz ove djelatnosti, sugovornice kao prednost života na selu navode domaće proizvode koje samostalno proizvode u vrtovima koji su sastavni dio dvorišta svake seoske obitelji. Najviše se ističe važnost svježine proizvoda koji se koriste i naglašavanje da su proizvodi njihovi, domaći. Ovim se dodatno naglašava rad koji je karakterističan za ruralne krajeve te rad koji je zadržan i nakon modernizacijskih tokova kroz treći fazu modernizacije sela, a koji su obuhvatili aspekte života u seoskim sredinama. Isto tako, može se primijetiti kako starije generacije sugovornica život na selu u najvećoj mjeri povezuju uz poljoprivredu i rad na oranicama dok s druge strane, mlađe generacije (uključujući 2. i 3. generaciju) život na selu opisuju kao vrstu prilagodbe ovakvom načinu života. Posebice najmlađe sugovornice koje su rođene na selu te još uvijek nisu u mogućnosti potpuno se osamostaliti i promijeniti mjesto stanovanja.

Na selu svega imaš. Svega imaš na selu. sve kaj si proizvodiš imaš. Sve je tvoje. Znaš kaj jedeš, od povrća do mesa. Mi imamo i gorice pa imamo i svoje vino, a radimo i

domaći ocat. To bi bile prednosti. Imaš sve na selu i sve je domaće, sve je tvoje, zdravo je. Znaš kaj jedeš. Imaš i mir i tišinu, u svojoj si kući, pa si svoj na svome. Mi koji smo na selu, nama je uvijek bolje nego ljudima koji su u gradu. Bar mi to tak gledamo. Ja imam svoju kuću, imam svoju slobodu u svojoj kući, nitko mi ne smeta. U gradu stalno moraš biti tiho. Ja imam veliko dvorište de mogu raditi kaj hoću. Bolje je sigurno nego na gradu. Imaš sve svoje. Lijep je. Meni je baš lijepo živjeti na selu. (S4 – 1. generacija)

Pa meni je normalno živjeti na selu. Ja živim na selu od kad sam se rodila, doslovno oduvijek i meni je ta okolina skroz normalna isto kak mislim da je život u gradu nekoj mladoj osobi koja već živi u gradu normalan. Ali uvijek moram nekaj raditi. To sam već spomenula. Haha. Možda netko u mojim godinama tko živi u gradu na stanu ne radi tolko kolko ja radim doma sad, moram ići na polje ili tak nekaj. Ali, na selu mi je lijepo živjeti jer je mirno. Mirnije je i nije tolko bučno, svježiji zrak, nema toliko zagađenja ko u gradu recimo. (S3 – 3. generacija)

Pozitivna odlika života na selu koju ističu sve generacije sugovornica je percepcija sela kao mirnog i tihog mjesta koje je ugodno za život u usporedbi s užurbanim načinom života vezanim uz urbana područja.

Imamo svoj mir, svoj prostor, možeš delati kaj hoćeš i kad hoćeš. Nisi vezan za okolinu i susjede. Možeš na primjer uštekati veš mašinu, ružiti, bančiti, ne znam, do 10 navečer bez da ti netko kuca da se on odmara i da si mu prebučan ili ne znam kaj. Jednostavno smo slobodniji na selu. Ne postoje neka ograničenja. Na svojem si, radiš kaj hoćeš kad hoćeš, mirno je i relativno tiho. (S5 – 2. generacija)

Mislim ne živimo u nekom zabačenom selu pa da nema prometa haha. ima prometa, ali ne sad nekog pretjeranog koji bi mogao ometati život tu na selu ili zbog kojeg bi bilo jako bučno i zagađen zrak. U globalu, meni na selu je jako dobro. Iz razloga jer imam više slobode za kretanje, za neke vanjske aktivnosti, tipa sport. Uvijek se nešto dešava. Imam razne aktivnosti. Uglavnom na selu si uvijek nekako slobodniji. Ne postoji neko ograničenje niti vremensko, niti ovako neko drugo ograničenje. Tipa, tu možeš organizirati bilokakvo druženje, nebitno dal si mlad ili stari, i s ekipom se možeš družiti kolko god dugo želiš, dok u gradu, pogotovo ako živiš u zgradi imaš neko ograničenje. Toga na selu nema. Tak da mislim da je život na selu na taj način slobodnije. Isto tak, svježiji zrak, nema zagađenja, mirno je i tiše sigurno. (S6 – 3. generacija)

Razlika između različitih generacija žena vidljiva je u samoj percepciji života na selu. Starije generacije, posebice sugovornice 1. generacije žena, život na selu opisuju kao „lijep i dobar“ uz stalno uspoređivanje sela i grada. S druge strane najmlađe generacije žena u obitelji na život na selu gledaju iz druge perspektive te ga isto tako drugačije opisuju. Jedna sugovornica, koja spada u 3. generaciju žena u obitelji, prije nego što je uopće krenula s opisivanjem života na selu, imala je potrebu naglasiti kako selo nije mjesto kakvim ga drugi najčešće opisuju, nije staromodno i ne bazira se na poljoprivrednim djelatnostima koje su, prema iskustvima starijih sugovornica, bile glavni izvori financija. Ovdje je vidljiva distinkcija i odmak od tradicionalnog poimanja sela kao ruralnog kraja koji se temelji isključivo na poljoprivredi i bavljenju stočarstvom prema percepciji sela kao mjesta koje je jednako poželjno za život kao i urbaniziranija područja.

Naglasila bi da iako živimo na selu, a česta je predrasuda da svi oni koji žive na selu da se bave samo poljoprivredom, e mi se ne bavimo poljoprivredom, mi imamo jednu zemljicu na kojoj najčešće sadimo povrće, najčešće grah i sad ga imamo haha, ali normalno su zaposleni i mama i tata, sestra studira ali se isto planira zaposliti nakon studija, baka i djed su u penziji tak da. Živimo na selu, ali nismo staromodni kako vole reći za ljude koji žive na selu. (S3 – 3. generacija)

Isto tako, najmlađa generacija selo najčešće percipiraju kao mjesto stalnog rada. Taj rad se najčešće odnosi na obavljanje kućanskih poslova i poslova na dvorištu, ali isto tako i određenih sezonskih poslova kao što su košnja trave, rad na vrtu i u voćnjaku. Osim toga, česte su usporedbe selo – grad, posebice kada se opisuju svakodnevni poslovi i obaveze. Mlađe sugovornice (3. generacija) najčešće život u gradovima opisuje kao život s manje obaveza i manje poslova oko održavanja kuće ili stana. Upravo to često predstavlja razlog zbog kojeg najmlađe generacije sugovornica najčešće ističu kako imaju u planu što prije se osamostaliti te živjeti bez starijih generacija i po mogućnosti u gradu. Ovdje je moguće primijetiti odmak najmlađih žena od tradicionalnog poimanja obitelji kao mnogobrojne zajednice što je karakteristična odlika obitelji ruralnih krajeva. Isto tako, udaljenost sela od grada predstavlja najveći problem najmlađim generacijama u obitelji zbog nedostatka zabavnih sadržaja i mjesta za druženje, ali isto tako, manjak edukativne ponude kao što su škole stranih jezika, glazbena škola te različite radionice što je u velikoj mjeri zastupljeno u gradovima. S druge strane najstarija generacija žena grad i urbana područja percipiraju kao manje pozitivna mjesta za život te uvijek daju prednost selu.

Meni se više sviđa život u gradu jer imam dojam da oni nemaju toliko briga koliko ih imamo mi. Primjerice, moram pokositi travu, oni to nemaju, moram popraviti neku na kući, oni to ne moraju i to su sve neke brige manje i to se meni više sviđa. Mislim, svakak ti imaš obaveza i posla i kad živiš u gradu, ali puno manje nego kad si na selu. Kad živiš na selu uvijek imaš osjećaj da nešto trebaš raditi. Možda ne stvarno, ali uvijek si u nekom pokretu. Dobro ja baš ne uvijek, uvijek, ali vidim po svojim doma, pogotovo mama, baka i tata, oni stalno neku rade oko kuće. Zato sam ja više osoba koja ne bi ostala živjeti na selu. Volim ja selo, ali vjerujem da ono nije za mene. Više me privlači grad. A što se tiče smještaja i di bi živjela to je neki stan. Mislim, bilo bi super imati i neku kućicu u gradu jer cijeli svoj život živim u velikoj kući s ogromnim dvorištem, ali isto tak mi je jako privlačan život u stanu jer smatram da, po meni ne znam da li je to stvarno tak ili nije, ali meni se više sviđa život u gradu jer imam dojam da oni nemaju toliko briga koliko ih imamo mi. (S3 – 3. generacija)

Pa život na selu može biti ponekad teški, ali je jako miran. Tipa ima dosta fizičkih poslova koji se trebaju obavljati skoro pa svakodnevno. Posao na polju ili u vlastitom vrtu jer na selu skoro svaka kuća ima svoj vrt s povrćem, pa to onda treba dosta njegovati. (S6 – 3. generacija)

Nedostatak je možda opet isto to. Iako su ti gradovi blizu ipak se moraš voziti. Za decu, od ne znam, glazbene škole i tih aktivnosti nekih, pa recimo ako ja hoću v teretanu iti. Toga, toga tu nema. Se to je v gradu. Kulturnoga sadržaja nekakvoga, kazališta ili knjižnice toga nema. To je neki nedostatak. (S8 – 2. generacija)

Bilo bi mi čudno da moram živjeti negde drugdje. Ne znam. Ne bi se recimo nikad preselila v grad. Gle, nebreš ti, u gradu s v stanu, imaš oko sebe susede, nemaš ono. Moraš paziti kaj budeš rekel u svojem stanu jer bude već ovaj prek zida čul, ono. Ak me razmeš kaj ti hoću reći haha. nema privatnosti. Pogotovo, mi smo tu malo, odvojeni od, od (kroz smijeh) ostatka sela. Pa smo naviknuti na tu neku privatnost, a i na svojem si. Ne moraš nikaj plaćati niti ništ. Jer vjerujem da je grad skuplji od grada. Tak da uvijek selo. (S2 – 2. generacija)

No isto tako, jedna od mlađih sugovornica ističe kako nikad ne bi mijenjala život na selu za život u gradu. Ističe kako je odrasla na selu te da je ljubav prema mjestu odrastanja veže za rodni kraj zbog čega se u budućnosti ne može zamisliti da živi u nekom urbanijem mjestu. No

isto tako, navodi kako u budućnosti želi osamostaliti te živjeti bez šire obitelji koja je karakteristična za ruralna naselja. Ova bi se sugovornica mogla smjestiti u grupu mladih koji prema autoru/icama Kuzmić, Šimac i Trako Poljak (2021: 251) predstavlja svojevrsne pokretače razvoja ruralnih krajeva koji u selo „unose suvremene tipove odnosa“ te na taj način moderniziraju tradicionalnu, ruralnu okolinu.

Ali definitivno u daljnjoj budućnosti planiram imati svoju kuću bez ostatka obitelji. Možda ne tu, u mjestu di sad živim, ali sigurno negdje u blizini jer volim ovaj kraj i tu mi se sviđa. Recimo ne bi išla u grad. Ostala bi na selu. (S6 – 3. generacija)

Iz dosad prikazanih nalaza, vidljivo je kako najmlađa generacija sugovornica najčešće iskazuje nezadovoljstvo životom na selu, dok najstarija generacija u velikoj mjeri daje prednost takvom životu što se može objasniti činjenicom kako je najstarija generacija sugovornica cijeli svoj život provela upravo na selu. 2. generacija žena u obitelji najčešće navodi kako se privikla na život na selu te kako ga sada ne bi mijenjale jer za tim više nema potrebe. Kroz razgovor o njihovoj životnoj svakodnevicu, sugovornice su najviše opisivale njihovu percepciju života na selu za kojeg su unatoč već spomenutim nedostacima, posebice kada je u pitanju 3. generacija, zaključile kako je život na selu dobar. Ono što se u posebno velikoj mjeri ističe kod udanih sugovornica, i kod 1. i 2. generacije, je patrilokalni oblik stanovanja. Odnosno, nakon udaje, gotovo sve udane sugovornice odlučile su se na život s partnerovim roditeljima. Takva odluka je bila ili zajednička ili donesena od strane supružnika. Upravo ovakva vrsta stanovanja najčešće je karakteristična za tradicionalna društva te predstavlja svojevrsni ustaljeni običaj koji se u velikoj mjeri njeguje u mnogim ruralnim krajevima (Šikić-Mićanović, 2012). Stoga se može zaključiti kako većina sugovornica svojevrijedno ili pod utjecajem tuđih odluka nastavlja tradicionalni način obitavanja. Suprotno starijim generacijama, najmlađe generacije sugovornica iskazuju moderne stavove te želju za životom u kućanstvu koje će biti neovisno od roditelja ili ostatka rodbine.

Ali to je onda bilo normalno da nakon vjenčanja mladi ostanu kod roditelja. U ovom slučaju su to bili moji roditelji. I to ti je više posla bilo. (S1- 1. generacija)

Ali definitivno u daljnjoj budućnosti planiram imati svoju kuću bez ostatka obitelji. (S6 – 3. generacija)

Kad smo se oženili, normalno bili smo mladi iiii muž nije htel otići od svojih roditelja, pošto je imal situaciju u kući kakvu je imal, otac mu je jako puno pil i nije htel majku i

baku ostaviti samu s njim. Tak da smo odlučili biti s njima. Znači neka viša sila. I onda nismo, mislim (zastajkuje) mi bi bili sami, ali je ovak možda čak i bolje, ne trebaš nikoga, ne trebaš brinuti o nikome, valjda bi si bili i bolji [sugovornica ovdje opisuje kakva bi bila situacija da su se ona i suprug odlučili za život u posebnom kućanstvu bez suprugovih roditelja], kak da velim, nismo si ni sad mi neka loši, ali bolje bi bilo da smo sami. (S2 – 2. generacija)

Najiskrenije rečeno, zato jer nisam imala drugog izbora (slegne s ramenima), to jest, muž i ja nismo imali drugog izbora. Nakon kaj smo se oženili bili smo premladi, preeemalo iskustva smo imali, ja sam imala premalo svojeg ja. Moj suprug se nije htel odlijepiti od svojih roditelja jer je on tu stvaral i puno uložil u kuću pa mu je bilo teško otići nekam dalje. Ali opet ako gledamo s druge strane, imali smo di biti, kuća je bila velika i nismo puno toga trebali dograđivati. Tak da smo, tu di jesmo. Već 23 godine. Mogla bi reći da živim tu di živim silom prilika, ali nije strašno. (S5 – 2. generacija)

Posljednji aspekt koji se posebno ističe u ovom dijelu teme je odrastanje na selu kroz prizmu različitih generacija. Već je spomenuto kako najstarije generacije sugovornica selo smatraju boljom opcijom za život nego što je to grad dok se najmlađe generacije uglavnom ne slažu s takvim mišljenjem. Ono u čemu se sve tri generacije žena u obitelji slažu jest određena vrsta slobode koja je prisutna u životu u ruralnim krajevima. Navode kako ne postoje određena ograničenja kojih se potrebno držati, ljudi su mirniji, nema pretjerano užurbanog tempa koji je karakterističan za veća urbana mjesta i sl.

Mi koji smo na selu, nama je uvijek bolje nego ljudima koji su u gradu. Bar mi to tak gledamo. Ja imam svoju kuću, imam svoju slobodu u svojoj kući, nitko mi ne smeta. U gradu stalno moraš biti tiho. Ja imam veliko dvorište de mogu raditi kaj hoću. Bolje je sigurno nego na gradu. (S4 – 1. generacija)

Jednostavno smo slobodniji na selu. ne postoje neka ograničenja. Na svojem si, radiš kaj hoćeš kad hoćeš, mirno je i relativno tiho. (S5 – 2. generacija)

Uglavnom na selu si uvijek nekako slobodniji. Ne postoji neko ograničenje niti vremensko, niti ovako neko drugo ograničenje. Tipa, tu možeš organizirati bilokakvo druženje, nebitno dal si mlad ili stari, i s ekipom se možeš družiti kolko god dugo želiš, dok u gradu, pogotovo ako živiš u zgradi imaš neko ograničenje. Toga na selu nema. Tak da mislim da je život na selu na taj način slobodnije. (S6 – 3. generacija)

Isto tako, iako iskazuju želju za preseljenjem u grad, 3. generacija sugovornica navodi kako osjeća ljubav prema mjestu odrastanja, dok samo odrastanje na selu smatra iznimno pozitivnim iskustvom. No osim toga, ovdje je potrebno spomenuti i aspekt navike koji se često proteže kroz odgovore sugovornica. To se najčešće odnosi na rođenje na selu i samim time privikavanje takvom načinu života, privikavanje uvjetima, običajima. No to se ne smatra kao negativna strana ruralnog života, već kao normalno. Jedna od sugovornica čak navodi kako je njoj život na selu normalan u jednakoj mjeri kao što je život u gradu normalan za stanovnike grada što se ponovno može pripisati navici života na selu.

Može se zaključiti kako su unatoč sporom odvijanju modernizacijskih procesa u ruralnim krajevima Republike Hrvatske vidljivi elementi koji upućuju na treću fazu modernizacije sela, odnosno modernu rekonstrukciju za koju je karakterističan odmak od poljoprivrede kao glavne djelatnosti seoskog stanovništva te zapošljavanje bliže urbanim područjima. Najmlađe generacije žena selo najčešće percipiraju kao mjesto stalnog rada koji se u najvećoj mjeri odnosi na sezonske poslove oko kuće i u vrtu, ali selo smatraju ugodnim mjestom za život kojem je jedna od glavnih mana manjak sadržaja i udaljenost od grada. Također, za ruralna područja karakterističan je patrilokalni oblik stanovanja koji predstavlja ustaljenu praksu tradicionalnih običaja zbog kojih žene često silom prilika žive u višegeneracijskim obiteljima.

6.2. Dinamika odnosa u ruralnoj obitelji

Autorica Štambuk (1993) navodi kako su mnogobrojne obitelji koje najčešće čine tri generacije unatoč raspada velikih obiteljskih zadruga i dalje u velikoj mjeri zastupljene u ruralnim krajevima Republike Hrvatske. Isto potvrđuje i nalaz kako je za sve sugovornice u ovom istraživanju karakteristično da dolaze iz višegeneracijskih obitelji. Samim time, veliki se naglasak stavlja na odnose između svih članova u obitelji. Ovdje je moguće pratiti dvije osi iskaza sugovornica. Najstarije sugovornice najčešće odnose u obitelji opisuju kao jako dobre bez mana. Isto tako, iskazuju veliku zahvalnost mlađim generacijama jer se brinu o njima i jer nisu sami. Moguće je percepciju dobrih odnosa povezati s osjećajem zahvalnosti kojeg najstariji članovi obitelji imaju prema mlađima zbog čega se i odnosi percipiraju kao pozitivniji bez mana. Osim toga, Štambuk (1993) navodi kako seoske obitelji nebitno koliko članova brojile, uvijek predstavljaju čvrsti oslonac svakom svojem članu što je vidljivo i iz iskaza sugovornica ovog istraživanja.

Prednosti su to da kad si nemoćan stari da imaš nekog ko te ima na brigi i to. Paziju na tebe, kad ti treba nekaj pomoći ti pomognu. Ako te treba nekud otpelati, uvijek bude neko doma da to napravi i tak. Uglavnom pomoć od mlađih. A mane. Pa nema nedostatki, sve je vrede i oke. Slažemo se i sve je v redu. (S1 – 1. generacija)

Nismo sami, ja i suprug, jer mislim da je tužno kad su stari ljudi sami, a imaju veliku obitelj. Svi se slažemo, dobri smo si, pomažemo si kao čitava familija. Jedan drugome veli kaj treba napraviti, u dogovoru smo i sve skupa to dobro funkcionira. Slažemo se to je prednost. A loše strane? E to ne znam jer to nisam probala. Toga kod nas nema. Sve je dobro. Sve dobro funkcionira. (S4 – 1. generacija)

Pa. Se je dobro, si se slažemo i dobri smo si. I unuke i sneha i sin. Ja baš ne volim kuhati dok moja sneha to jako voli pa je dobro to kaj ona kuha. Haha. a i ja sam ve nedavno bila na operaciji s kukom pa mi jako dobro dojde to kaj imam njih doma pa mi pomažeju oko sega. Da smo deda i ja sami, ne znam kak bi to zgedalo. Z godinama dojdeju bolesti pa je dobro da nisi sam. To bi bilo dobro kaj nas tak puno živi skupa. Kaj imamo njih doma. Mlađi se brineju za nas. Ja sam bila v bolnici skoro dva mesece i oni su doma se napravili. Znala sam da bude dobro doma jer su oni doma. (S7 – 1. generacija)

Nema nikakvih mana. Nemam nist grdoga reči za nikoga doma. Dobro nam je. (S7 – 1. generacija)

Druga nit iskustva žena koje se može pratiti je vezana uz percepciju odnosa mlađih generacija žena u obitelji. Mlađe sugovornice, uključujući 2. i 3. generaciju, najčešće odnose između članova obitelji percipiraju na drugačiji način. Osim dobih odnosa između svih članova obitelji i uzajamnog slaganja, sugovornice opisuju realne situacije i odnose koji ne moraju uvijek biti pozitivni. Kroz iskustva sugovornica najčešće se kao mana i negativna strana odnosa u obitelji ističe želja za stalnom upućenošću starijih članova u svaki aspekt privatnog života mlađih generacija u obitelji, ono što sugovornice opisuju kao „zabadanje nosa“.

Pa gle nije loše. Slažemo se. Oni su u biti, onog stava, kak mi hoćemo, kak nama paše tak si napravimo. Oni nam ništ ne kompliciraju, da nam ne bi dali da napravimo, znači kak nama paše, tak mi napravimo i kaj se tiče toga, nemamo nikakvih problema. Ali opet, bilo bi ti bolje da živiš sam. To spominjem i budem spominjala i dalje. Bolje bi bilo kad si sam. Ne moraš nikome račune polagati, kak bi se reklo. Samostalnji si i tak je kak si sam sve složiš. (S2 – 2. generacija)

Moraš često prilagati račune kam ideš, kad ideš, kome ideš, zakaj baš sad ideš, moraš pitati dal uopće možeš ići nekud jer svekrva uvijek najde neki dodatni posel koji treba obaviti čak i onda kad je sve obavljeno. Ono, suprug i ja si baš ne možemo isplanirati neki spontani izlet ili tak nekaj jer nikad ne znamo kaj nas sve doma čeka za obaviti. Ako na primjer odemo nekam bez da im javimo, onda me doma obavezno dočeka svekrva s nosom do poda kojim ora tri metra po zemlji [metaforički]. Uvijek trebamo sve unaprijed javiti njegovim roditeljima jer se oni inače nadure na nas i tak (uzdah). Znači fali neka privatnost za koju sam sigurna da ju imaju obitelji koje žive same bez roditelja. Nije da smo u nekom sukobu, ali postoje te neke nesuglasice koje imamo jedni među drugima a vezane su uz privatni život i to. Ja ne volim baš kad mi se zabada nos u život i ono kaj ja radim, a to često nije slučaj doma. (S5 – 2. generacija)

Kroz iskaze najmlađih generacija sugovornica vidljivo je isticanje generacijskog jaza koji postoji između najstarijih i najmlađih članova obitelji. Ovakve se razlike u mišljenjima jednostavno mogu objasniti kroz sagledavanje društvenog konteksta i situacije u kojima su dvije suprotstavljene generacije odrastale. Iako dijele isto kućanstvo, generacije su odrastale u drugačijim društvenim prilikama i uvjetima koji su utjecali na njihovo poimanje svijeta koji ih okružuje. Unatoč odrastanju uz dvije različite starosne generacije, najmlađi članovi obitelji odrastali su u drugom društvenom kontekstu te se okreću novim vrijednostima koje se često prkose onima koje zagovaraju stariji članovi. Mlađe generacije sugovornica pokazuju egalitarnije stavove i mišljenja koji su odlika moderniziranog društva, dok se najstarije sugovornice još uvijek okreću tradicionalnim stavovima.

Tipa ja to gledam iz svoje perspektive mlade osobe koja ima svoj neki život, svoje gušte i voli se družiti s prijateljima. Kad bi se dogovorila za neku kavu ili druženje s prijateljima ponekad bi rekla samo mami za planove, ono idem do grada i to joj je dovoljno, ali starim ljudima se treba sve posebno objasniti kam se ide, a to meni malo smeta. Ono, kad baka i deda ispituju kud idem, s kim i zašto. Mlada sam, pusti me da uživam u životu haha. Taj dio mi se zapravo jedini ne sviđa, možda nedostatak te neke privatnosti i prevelika znatiželja od starijih članova obitelji. Ali uglavnom svi smo mi u dobrim odnosima, stvarno i funkcioniramo tak kak jesmo. (S3 – 3. generacija)

Manjak privatnosti, s te neke strane. Zato jer su oni već malo stariji. Mislim djed i baka, ne. I onda oni onak, na sve stvari koje mi gledamo kao normalne oni gledaju iz neke svoje perspektive, na skroz drukčiji, čudan način. Na primjer, evo ja imam dečka već

dulje vrijeme i hodamo od moje šesnaeste godine i to je mojim roditeljima i sestrama bilo skroz oke i mogla bi reći normalno, dok je baki i dedi to bilo baš čudno. Da zakaj ja sad imam dečka, ja sam premala za takve stvari i tak. I deda i baka često vole zabadati nos u privatne stvari. Sve bi trebali znati i onda često daju svoje mišljenje koje je najčešće više kritika prema tome kak se ponašamo sestre i ja. (stanka) a osim toga, ponekad je baš gužva u kući. Imamo veliku kuću, ali je ona ponekad malo premala za nas svih sedam pa to zna biti dosta zeznuto. Ono hoćeš mir i tišinu, ali uvijek je neko blizu i uvijek se nekaj dešava. (S6 – 3. generacija)

Osim manjih neslaganja prikazanih kroz odabrane citate sugovornica, one naglašavaju kako postoje i dobre strane i dobri odnosi između obiteljskih članova. Posebno dobrim se pokazalo to što kuća nikad nije prazna i uvijek je netko uz tebe. Isto tako, 2. generacija žena najveću prednost vidi u brizi baka za unuke, tzv. „baka-servis“. Uz to, dobri odnosi između različitih generacija u obitelji vidljivi su i kroz svakodnevnu suradnju i obavljanje zajedničkih poslova kada je mlađa generacija članova na poslu. Ovdje se posebno ističe briga baka za unuke, ali i čitavo domaćinstvo. Briga bake da sve članove obitelji pričuva topli obrok i čista kuća.

Kaj da ti velim, dobro je da živimo tak kak je. Dobro je imati nekoga. Ono, otiđeš na posel, to su prednosti te, otiđeš na posel i kolko tolko ti je skuhanu doma, ne moraš s posla doma i onda fletno iti nekaj kuhat. Imaš skuhanu, imaš opranu, ajde suđe oprano i to sve. Ne moraš iti na primjer iti kuhati. A da si sam, e moraš dojt s posla i onda moraš misliti kaj buš kuhal ili kuhaš unaprijed za drugi dan. Evo to su te prednosti koje bi ja rekla. Ništ drugo. Manje posla, ali ovak ne baš. (S2 – 2. generacija)

Definitivno besplatni baka servis za djecu, nismo morali odvajati puno od plaća za vrtić jer smo doma imali baku, a neko vrijeme i prabaku, koja se brinula za djecu dok bi suprug i ja radili, nismo morali biti tolko često na bolovanju jer opet, baka je uvijek bila doma da uskoči oko brige za klince. Isto tak kad dođeš doma s posla pričekate gotov obrok pa ne moraš trošiti vrijeme još i na to dok dođeš doma. Pričuva te skuhanu i počišćeno. (S5 – 2. generacija)

No isto tako, vidljiva je različita percepcija odnosa između ženskih članova obitelji. Tako najstarije generacije žena u obitelji najčešće svoj odnos s dvije mlađe generacije opisuju kao iznimno dobrim odnosom. Navode slaganje i dobre odnose uz pojedina neslaganja s najmlađom generacijom koju objašnjavaju kao normalnu zbog velike razlike u godinama. S

druge strane, 2. generacija žena svoj odnos s prvom generacijom ne opisuje uvijek kao najpozitivniji odnos. Slično kao i prije, čest je argument uplitanje 1. generacije u odluke i privatnost 2. generacije što narušava odnos između dviju generacija. Ali unatoč tim neslaganjima, sve su sugovornice navele kako su odnosi na kraju ipak dobri.

Sa svekrvom, moglo bi se reći da imamo dobar odnos. Nije ono. (zastane). Svaki ima svoj dan kad si ti ono, i živčani i sve, ali onda me ostavi na miru znači kak i ja nju. Vidim da je živčana pa se ja maknem od nje. A ono. Ovisi o danu. Nekad je dobro, nekad nije. Znamo se, znamo kad nemaš dobar dan da se trebamo maknuti i pustiti na miru jedna drugu. Ono, ponekad hoću da se obadva (svekar i svekrva) maknu na par dana da imamo svi malo mira od njih. Haha. ali sve u svemu, odnos je dobar. Kak sam rekla. Slažemo se kak bi se reklo. Makar svi zajedno živimo, ali ja bi rekla da je bolje da živiš sam. Ali opet, kak svi zajedno živimo, slažemo se. Postoji stalno neki kompromis, kak bi se reklo. Dogovor između nas. (S2 – 2. generacija)

Dobro se slažemo, jedna drugoj pomore kaj treba. Tu i tam ako nije kojoj kaj praf jedna drugoj veli kaj joj je ni praf. Unuke isto tak. Unuke me poslušaju, pomoreju mi i ja isto njima kaj treba i to. Dobre smo si sve. Pomažemo si. Mislim da je to bitno, dobar odnos. Da se ne svadimo, tu i tam se zna dogoditi da se unuke i ja ne slažemo, ali smo si dobre. Moram samo još reći da smo mi u jednom trenutku kao familija bili četiri generacije u istoj kući. Moji svekar i svekrva su još bili živi i kad su se unuke rodile i bile dosta velike. I svi smo se slagali. Sve je dobro funkcioniralo. Funkcionirali smo ko i sad. Dobro. (S4 – 1. generacija)

Mislim dobre smo si mi. Imamo mi jedna i druga svoje muhe i nedostatke i jedna drugoj prigovaramo, ali opet, ono. Podnosimo se. Nije uvijek sve tak loše, mislim ja sam tu već 23 godine, znam kak ona funkcionira pa mi je lakše se već prilagoditi njenom ponašanju i muhama koje u posljednje vrijeme često ima. (S5 – 2. generacija)

S druge strane, odnos između 2. i 3. generacije žena sugovornice opisuju kao izrazito pozitivan, prijateljski odnos. Najmlađe sugovornice navode kako u svojim majkama vide više od roditeljske figure, prijateljicu na koju mogu računati u bilo kojem trenutku. Isto naglašavaju i sugovornice 2. generacije, odnosno majke. Naglašen je prijateljski odnos unatoč ponekim nesuglasicama koje su karakteristične za odnos majke i kćeri. Jedna od sugovornica 2. generacije ističe kako se odnos nje s njenim kćerima uvelike razlikuje od odnosa kojeg je ona

sama imala sa svojom majkom, a to pokušava objasniti razlikom u generacijama i različitim društvenim kontekstom odrastanja.

Pa dobro, rekla bi ja puno toga lijepoga za njih i naš odnos. Ali ono, isto ima tu onih dana dok se njima nikaj needaa. Onda se tu i tam malo porečkamo (glasnije), ali imamo jako dobar odnos (tiše, ali sigurno). Dobro smo si, slušamo jedna drugu, razmemo se. (S2 – 2. generacija)

Mi smo si jako dobre, mi smo frendice. Naravno dok one to dozvoljavaju hahaha. Ponekad sam im dosadna i idem im na živce i ne žele se baš družiti sa mnom, ali u većini slučajeva smo si baš dobre. Znači više imamo neki prijateljski odnos nego odnos mame i kćeri. Ne znam dal je to zbog godina ili nečeg drugog, ali dobre smo si jako. (S5 – 2. generacija)

Dosta slobodni odnos imamo i moja mama veli da previše prijateljski. Eto takav odnos mi imamo. zato jer ja z njima morem i na koncert iti, i otvoreno se spominamo, dok njezina generacija nije to tak gledalo. Dok je starija sestra dobila menstruaciju moja je mama ne znala kaj je to. Tak je negda bilo, a ja sam (ime kćeri) dost rano o menstruaciji, seksu, zaštiti i svemu govorila, a (kćer) je bila mlajša i sve je upijala sa strane pa nisam morala ponavljati hahah (S8 – 2. generacija)

Jer, normalno je da neke stvari mi ne veliju, ali sam nekad i šokirana s onim kaj mi veliju. Jer ja to svojoj mami ne bi rekla. Nekaj u povjerenju kaj su doživjele i tak. Meni nije bilo ni na kraj pameti da to svojoj mami velim, a one mi veliju. Jer imamo tak slobodni odnos. Mislim da to ima veze od generacije. Dobro ima i od pojedinca do pojedinca, ali više je generacijski. Ne dorastaju svi isto. (S8 – 2. generacija)

Još jedan odnos koji je potrebno spomenuti je odnos 1. i 3. generacije žena koje su u odnosu na dob najudaljenije. To su ujedno i generacije koje u najvećoj mjeri obilježava generacijski jaz prisutan u višegeneracijskim obiteljima gdje zbog odrastanja u različitim socio-kulturnim okruženjima različite generacije različito doživljavaju društvene koncepte (Patil, 2014). Najmlađe sugovornice ističu kako često dolazi do nesporazuma između njih što je najčešće rezultat razilaženja mišljenja i stavova. Unatoč prisutnim razlikama, najmlađe sugovornice navode kako prema starijim generacijama u obitelji osjećaju strahopoštovanje i zahvalnost jer su zbog njih „tu gdje jesu“ te da ipak postoji pozitivan odnos između njih koji mnogo cijene.

Mislim s bakom isto mogu razgovarati, ali nisam toliko povezana s njom kao s mamom. A i često moram paziti kaj govorim pred bakom i o kome jer ona voli baš ispitivati o svemu i svačemu. Ne znam, zna si i ljutiti na mene, pa se ja ljutim na nju i onda takav odnos traje neko kratko vrijeme, ali se uvijek ohladimo haha. Mislim klasični odnos bake i unuke. Mislim da su godine najviše problem. Velika je razlika i stavovi su drugačiji. Pa zbog toga znamo često se porječati. (S6 – 3. generacija)

Pa mala je razlika jer smo cijelo vreme skupa. Isto, ja imam jako, ja velim to je baš strahopoštovanje. Ja znam da im morem sve reći i da s jednom i drugom se morem spominati ali znam kak se moram ponašati i prema jednoj i prema drugoj. Kak god smo mi, bi rekla ko prijateljice, sad dok sam starija si sednemo i spijemo kavu, ne budem ja se s bakom spominala i na isti način raspravljala ko s prijateljicom jer znam da je ona baka, da je starija da me je dogojila i takve stvari. Ali ovak opće nema nikakvih drugih granica u odnosu, kaj velim to velim i pazim kaj ne povrijedim ni mamu ni baku. Ali stvarno se jako dobro slažemo. Z mamom samo možda malo bliža jer mi je mama, ali iste stvari govorim i jednoj i drugoj jer smo stalno za istim stolom, pa ono. Nema neke razlike. (S9 – 3. generacija)

Ono što je karakteristično za tradicionalne seoske obitelji svakako je mnogobrojnost članova koji pripadaju različitim generacijama. Tako i u ovom istraživanju sve sugovornice dolaze iz višegeneracijskih obitelji koje često sa sobom nose izazove kada su u pitanju odnosi između članova. Najstarije žene u obitelji najviše ističu brigu mlađih članova za njih te dobre odnose. S druge strane, mlađe generacije žena opisuju realnije obiteljske odnose, od povremenih neslaganja zbog prisutnosti generacijskog jaza do prijateljskih odnosa i međusobne podrške između članova obitelji. Stoga je na temelju iskaza sugovornica moguće zaključiti kako ruralna obitelj svakom članu predstavlja oslonac i podršku.

6.3. Dvostruka smjena – žene ostaju nositeljice obiteljskih domaćinstava

Već su u prethodnim poglavljima ovog dijela rada spomenuti poslovi u domaćinstvu koji uključuju rad u i oko kuće. Ono što se posebno ističe je podjela poslova vezanih uz kućanstvo između članova obitelji. Na temelju iskaza iskustava sugovornica istraživanja primjetno je zadržavanje tradicionalne podjele kućanskih poslova na muške i ženske gdje ženski članovi obitelji uglavnom obavljaju većinski dio poslova vezanih uz kućanstvo čime se samo potvrđuje rod kao glavni prediktor podjele kućanskih obaveza (Tomić-Koludrović i sur.,

2018). Osim toga, stroga podjela poslova dodatno ukazuje na usporene procese modernizacije hrvatskog sela u kojem i dalje umjesto postmodernih prevladavaju predmoderne obitelji (Tomić-Koludrović i Kunac, 2000). Nastavlja se njegovati tradicionalna uloga žene kao njegovateljice i nositeljice obiteljskog domaćinstva. U iskazima sugovornica posebno se ističe prihvaćanje ovakve podjele između članova obitelji te se ona smatra normalnom. Također, neke od sugovornica smatraju kako je za kućanstvo u kojem su brojniji ženski članovi neprimjereno da zadatke oko kuće obavljaju muškarci, posebice kada su u pitanju kuhanje i pospremanje.

Potrebno je napomenuti kako sugovornice koje ovakvu podjelu kućanskih obaveza smatraju normalnom isto tako pokazuju naginjanje prema egalitarnim stavovima. Naime, u provedenim grupnim intervjuima gotovo su sve sugovornice pokazale pozitivan stav prema ravnopravnoj podjeli obaveza u kućanstvu između svih članova obitelji zbog čega se može zaključiti kako postoji kontradiktornost između stavova i prakse kod sugovornica. Iako u praksi njeguju strogo tradicionalne stavove o ulogama i zadaćama žena u obitelji, kroz razgovor i promišljanja o istima u većoj mjeri nagnju prema onim egalitarnim. Naglašavaju kako bi podjela obaveza u kućanstvu trebala biti jednaka između svih članova isto kao i briga o mlađim članovima obitelji. No isto tako, unatoč egalitarnom mišljenju, jedna grupa sugovornica navodi kako u njihovoj obitelji ne postoji šansa da zaživi ravnopravna podjela, jer je ranija podjela prešla u naviku svim članovima.

Ja mislim da je to tak zato jer je nas, kak bi rekla, dosta ženi. Zato muški te naše poslove ne delaju. Oni imaju svoje poslove koje delaju. Tak bar muški smatraju u našoj familiji. Ja isto mislim da je to dobro. Žena ima svoj posel i zna kaj treba delati, muški imaju svoj posel i oni svoje delaju. Oni su v radioni, šumi, a mi smo onda u kući. Ako žene ne znaju nekaj popraviti onda to probaju muški. Svaki ima svoje kaj dela i di dela. I to tak dobro funkcionira. Ali mislim da je moguće i da muški pomažeju malo više ženama. Ali to je više na gradu, muž ženi pomaže i kuhati i oko djece, ali tu na selu baš i ne. (S4 – 1. generacija)

Postoji podjela, i jednostavno drugačije nemre biti. Ima dovoljno posla za sve nas pa smo tak podijeljeni. Muški imaju svog posla vani, moj muž je u radioni i ne vidim kad bi on točno uzal si vremena da kuha ili da uzme usisavač i usisava. To je nekaj skroz normalnog kod nas doma. Ja se njemu ne miješam u njegov posel u radioni pa se ni on ne miješa u moj posel oko kuće. Ili tipa gorice, to je isto nekaj kaj rade samo muškarci u našoj obitelji, mi žene tu i tam ako treba kakva pomoć uskočimo, ali to je pretežno

njihov posel. Dok smo mi žene oko kuće stalno, kad treba pospremiti, skuhati i sve ostale poslove vezane uz kuću. (S5 – 2. generacija)

Slično iskustvo iznosi i jedna sugovornica koja pripada trećoj generaciji žena u obitelji. Za mlađe generacije je karakteristično iskazivanje egalitarnijih stavova koji se vežu uz modernizaciju i njene tokove stoga ovakav stav sugovornice može upućivati na prisutnost regresivne modernizacije koja se može detektirati na području ženskih uloga u obitelji, a predstavlja povratak prihvaćanju tradicionalnih stavova na područjima koja su obuhvatili i izmijenili modernizacijski procesi (Nachtwey, 2016). Unatoč naginjanju prema više tradicionalnom stavu ipak je vidljivo kako sugovornica smatra da ne postoji striktna podjela poslova, ali s druge strane onda tu podjelu smatra normalnom jer je odrastala u okolnostima u kojima se njegovala tradicionalna podjela poslova na muške i ženske.

U mojoj obitelji bi takva podjela bila isključivo zbog broja žena koje su u kućanstvu. Tata i deda su sami, a nas žena je pet. Puno. Ne znam, ne bi bilo ružno da mi ne pospremimo i ne radimo kućanske poslove, ali nekak se čini da oni očekuju od nas da to radimo. Da počistimo po kući jer ipak su oni dva, a nas je pet. A isto tako, oni se više baziraju na to da je njihov posao vani, u radioni, a naš unutra u kuhinji. Ali opet, ja mislim da svi možemo raditi sve poslove. Da ne postoji striktno neki tipično ženski ili tipično muški posao. Ali isto tako mislim da je skroz normalno da ako u obitelji prevladavaju ženski članovi da će onda žena više obavljati poslove po kući koje bi recimo i muškarci mogli bez problema obavljati. Mislim meni toliko ta podjela i ne smeta. Naviknuta sam na to jer je tako od kad znam za sebe. (S6 – 3. generacija)

Pa to je tak došlo. Mama je došla tu za snehu i onda je baka imala praktički, 90%, zapravo skoro sve prek sebe. Deda je delal i onda kak je mama došla su se one podijelile među sobom i onda smo ja i sestra već bile, ali svejedno još one rješavaju većinu stvari. Ali ono, postoji kad je ono, ajde daj ti kaj si ja malo odmorim. To je onda ono di mama dobi slobodno vrijeme ako ja i sestra napravimo nekaj. I tak onda do toga dojde. A kaj se tiče podjele na muško i žensko, a mislim to se potegne s generacijama. Ja sad ne znam kak bi bilo da su zeti tu, da ja i sestra imamo dečke kak bi to zgedalo, ali mislim da bi i oni išli s tatom v gorice i tak. Ne bi oni sigurno s nama tu kavu pili i sedeli hahah. Makar mislim da to ima veze i s tim da smo na selu. Da sam v gradu odrasla vjerojatno bi bilo drukčije pa bi bili sve skupa radili, ali tu na selu bi prije bilo da bi on otišiel s tatom nego tu z nama kolače za Božić pekel vjerojatno bi otišiel s tatom v gorice, šumu

ili nekam. Tak da. Kak god su se generacije promijenile da bi ostalo isto. I da imamo treću generaciju muških. Imamo uhodani ritam doma, dođeš praktički na gotovu stvar kak je posel podijeljeni. (S9 – 3. generacija)

Odrastanje u obitelji koja njeguje tradicionalnu podjelu predstavlja usvajanje određene rutine koja se često kosi s egalitarnim stavovima koji su karakteristični za modernizacijska društva. Autorica Tomić-Koludrović i sur. (2018) naglašava prisutnost rodne socijalizacije kojom se najmlađu generaciju obitelji od najranije dobi priprema za buduću ulogu. Isto tako, naglasak se stavlja na kontekst odrastanja, u ovom slučaju na ruralnu okolinu koja nastavlja njegovati tradicionalne stavove koji su za društvo bili karakteristični veći dio društvene povijesti, a mlađe generacije u obitelji najčešće usvajaju obrasce ponašanja koji se u najvećoj mjeri prakticiraju. Tako u obiteljima sugovornica postoji tradicionalna podjela kućanskih poslova gdje muški članovi obitelji najčešće obavljaju poslove oko kuće, dok su žene zadužene za poslove u kućim ali nerijetko i za poslove koji se uglavnom klasificiraju kao muški. Autori/ca Derado, Petrić i Tomić-Koludrović (2020) takve obitelji svrstavaju u strategiju kućanstava koja su neupitno tradicionalna u kojima žene obavljaju većinu poslova u i oko kuće dok muškarci s druge strane privređuju za obitelj.

Ja sam najviše delala jer muža nije bilo. Muški su inače bili na polju, ali po hiži nisu ništa delali. Na polje su išli koji su bili doma. Deda naš stari je više bil doma nego muž pa je on bil više na polju z nama ženama. A v hiži ne. v ono vreme je bilo baš muški i ženski posli. Za ženu se znalo kaj treba delati. Negda su žene stvarno patile. Celi dan na polju, doma mala deca, pa po hiži pospraviti i skuhati, pa oko živine v štali i kocu. Žene su prije jako puno delale. A muški, on je bil na poslu ili na polju, došel bi doma sel bi se za stol i čekal da mu se se na stol dene. A sirote žene su celi den na polju bile. Negdar nam je 24 vure v danu bilo premalo za se to kaj smo trebale delati. Premalo. V to vreme dok sam ja bila mlada žena stvarno je bilo se podijeljeno. Ne daj bože da je muški došel v kuhnju nekaj skuhati. Ili kravu podojiti. Ne to je se bil ženski posel. Jako su malo toga delali. Žene su skoro se delale. (S7 – 1. generacija)

Kad nema nikoga doma onda sam ja tu oko toga svega, skuham, kolko mogu počistim, kaj ne to onda snaha i unuke naprave dok dojdeju doma. Dok smo svi doma onda podijelim posel. Ili ja kuham pa snaha čisti, tu se i unuke uključiju. Ako snaha kuha, onda unuke pospremaju i ja pomognem. Jedna drugoj pomogne. U goricama smo ja i suprug. Nas dva to imamo prek sebe. Sad kak mi idemo stariji to je sin sve više u

goricama s nama i pomaže. Isto je s poljem. Makar sad više nemamo polje, imamo samo mali vrt doma. Ali prije dok se delalo na polju nikad nisam bila sama. Uvijek sam imala pomoć, deda i baka, muž. Svi su pomagali. Isto je i za gorice. Ali po kući mi žene više imamo posla od muških. Oni su više vani u svojim radionama. (S4 – 1. generacija)

Muški se baš nemreju izorganizirati dok treba nekaj delati. Se im treba reći i pokazati. Muški imaju jako malo toga kaj delaju doma. Se žene pripraviju i onda oni samo napraviju to kaj im je pripravljeno i rečeno. Pre nama negdar treba i predlog dati muškome kaj bude delal, pa dosta put ni onda to ne napravi. Dalje sam žene se delaju uglavnom. Pre mlađim generacijama mislim da se menja situacija. Mislim da muški koji su mlađši više hoćeju delati nego stareši. Pogotovo ako ne živiju v velikim familijama. Nas je tu puno i onda si misliju da ne trebaju ništ delati. Nisu prisiljeni delati. Znaju da bumo mi se oddelale. Jedino deda dela po vani, ve dok ja nebrem tolko poljoprivredu delati dela ju deda. Ali nedaj bog da nekaj mora po hiži. Nikakvi kućanski posli ne dolaze u obzir. On zna da je naš četiri žene i da bumo mi se napravile. Muški čak znaju dojtji s idejom da treba nekaj delati i onda to očekuju da ti to delaš. (S7 – 1. generacija)

Osim isključivo tradicionalne podjele poslova, jedna grupa sugovornica navodi kako u njihovoj obitelji postoji ravnopravna podjela kućanskih poslova koja se posebno ističe kod 2. generacije muškaraca. Naime, osim klasičnih muških poslova, muškarci u obitelji ponekad obavljaju i poslove za koji se klasificiraju kao ženski: usisavanje, pranje prozora, brisanje prašine i sl. Dok s druge strane, najstarija generacija muškarca u obitelji iznosi smeće, posprema prljavo posuđe i sl., ali tek kada na to bude upućen. Ovdje je vidljiv pomak prema novoj raspodjeli zadaća unutar obitelji u kojoj se većinski dio obaveza koje su prije obavljale samo žene danas pomiče i na muške članove. No, isto tako, u onoj mjeri u kojoj muškarci obavljaju ženske poslove, žene obavljaju muške poslove, najčešće održavanje dvorišta i košnja trave. Strategija koja se može primijetiti u ovoj obitelji je početno egalitarna, jer su žene i dalje u većoj mjeri uključene u gotovo sve poslove oko kuće, dok muškarci obavljaju ženske poslove po potrebi (Derado, Petrić i Tomić-Koludrović, 2020).

Ako slučajno suprug nema kaj za delati, njemu nije problem uzeti usisavač i usisati kuću, zbrisati prašinu, a ako treba i prozore oprati. Na primjer. Takve stvari i to. A tak i ja. Ako njemu treba pomoć vani oko nečega ja njemu uskočim i pomognem. Dok, na primjer deda, on ima samo svoje poslove muške koji su najviše vani oko kuće i zemlje. A baka, pa isto se dogodi da dela i muške i ženske posle. Svekr, na primjer, on si bude sve uzal

sam i pospremil tanjur nakon ručka u mašinu i to. Ali ne znam, uvijek je bilo da muški delaju samo muške poslove. Ne sjećam se da bi muški ikad delali neke ženske poslove. Ali dok ja danas vidim, moj suprug, on bude i zbrisal i usisal, počistil. Znači nekad je bilo tak, a sad je drugačije. (S2 – 2. generacija)

Kaj se tiče obavljanja poslova, kuhanje i čišćenje je pretežito ženski posao u mojoj obitelji. Znači mama, baka, seka i ja najčešće obavljamo te poslove, ono, baka zna uzeti motiku i počistiti nešto oko kuće isto ko i deda. Tak da, ne znam. Kod nas su ti kućanski poslovi raspodijeljeni između svih članova. Nije kak je nekad davno bilo da je žena samo kuhala i čistila, danas žena može i kositi travu. Mama često uz tatu kosi travu isto ko i ja. Isto tak, tata često uzme usisivač i počisti kuću, nije mu problem. Svi sve radimo. U 21. stoljeću smo, danas i majka promijeni žarulju, to je skroz normalno. Svi sve radimo, unutra i vani oko kuće. Pomažemo si svi. Mislim kod drugih mogu primijetiti da i dalje postoji posebno kod starijih ljudi ona klasična, odnosno tradicionalna podjela radnih zadataka oko kuće, ono starija žena mora sve obaviti u kući, dok muškarac sjedi i gleda tv. Ali isto tak vjerujem da se svi moderniziramo i da je takvih kućanstava i na selu sve manje i manje. (S3 – 3. generacija)

Osim razlike u podjeli poslova, vidljiva je razlika u opsegu posla koji žene obavljaju u obitelji. Naime, najviše zadaća i najvažniju ulogu u obitelji imaju žene koje pripadaju 2. generaciji, odnosno snahe. Mauthner, McKee i Strell (2001 prema Šikić-Mićanović, 2012) navode kako vrijeme koje žene provode u radu najviše ovisi o njenoj dobi, broju i dobi djece te prirodi posla kojeg obavljaju. U ovom slučaju, žene 2. generacije nalaze se u dobi kada su najbolje radno sposobne, djeca su uglavnom punoljetna, ali zbog života u višegeneracijskoj obitelji od njih se očekuje da se u najvećoj mjeri posvete kućanstvu. Isto tako, prisutna je predaja obaveza i brige za obitelj mlađoj generaciji. Odnosno, udajom žena 2. generacije dolaskom u novu obitelj preuzima gotovo sve obaveze koje je do njenog dolaska u obitelj obavljala njena svekrva. Iskustvo preuzimanja zadaća nakon udaje i obavljanja najviše zadaća oko kućanstva spominju i starije sugovornice koje se danas nalaze u ulozi svekrve čime je vidljivo postojanje cirkuliranja uloga i odgovornosti žena s obzirom na njihovu dob. Također, iz iskaza sugovornica vidljiva je velika promjena u ulogama koju su žene obavljale kao mlađe u usporedbi s ulogom koju obavljaju sada. Rođenje djece i briga o njima također predstavlja dodatan posao za ženske članove obitelji posebice kada su djeca mlađe dobi.

Pa ja. Sigurno. I baka, ponekad i kćeri, ali najviše ja. Uvijek to nekak na kraju dođe do toga da ja obavljam većinu toga. I prije, kad sam bila mlađa uvijek je mama obavljala najviše poslova u obitelji. Ja sam od svoje mame zato stekla te radne navike. Uvijek se ja prva ulovim nekog posla, bilo to poslovi koji se obavljaju svaki dan ili par puta tjedno, mjesečno. Ali uglavnom to uvijek budem ja. (S5 – 2. generacija)

Ovak, kad sam doma čitave dane, onda sve te poslove oko kuće delam ja. Kuham, perem, čistim (zastane), oh, oprosti, ne čistim jer većinom to rade moje cure sad kad su velike. Onda, ako treba pomorem vani, kaj se treba na vrtu, na zemlji, a kad i mužu treba pomoći onda sam i tam. I tak ti se to odugovleče na celi dan. (S2 – 2. generacija)

Nakon udaje ti dolazi familija i djeca i više zadaća. Ja sam imala i svoje starce na brigi, pa sam morala i oko njih dosta delati. (S1 – 1. generacija)

Bila sam mlada, pa smo znali i često izlaziti i družiti se. Znaš, kak i vi mladi danas haha. dok je sad ta priča malo drukčija. Kad sam se udala to je bila druga priča. Onda sam se i zaposlila. Pa je bilo, svaki dan hodi na posel, i opet dojdeš doma i uvijek imaš nekaj za napraviti. Oprati, popeglati, kuhanje to baka skuha kad s njima živimo, ali skroz imaš nekaj za napraviti. Posla uvijek ima, bilo to oko kuće, u kući. (S2 – 2. generacija)

Kad je došla snaha onda je ona preuzela dosta poslova koje sam prije ja delala, ali ne sve jer je jako brzo nakon toga i rodila pa je imala brige oko kćeri. I ja sam onda otišla i u invalidsku penziju zbog artritisa. Ali sad je drukčije, sad je ona preuzela skoro sve u kući i oko nje. (S4 – 1. generacija)

Važno je spomenuti kako sugovornice navode kako su prije udaje i rođenja djece imale mnogo manje obaveza u obitelji i kućanstvu nego što imaju sada. Isto to se očituje i u zadaćama koje se daju najmlađoj generaciji. Moguće je zaključiti kako najmlađe generacije žena imaju najmanju odgovornost za obitelj pa samim time i najmanje obaveza koje moraju ispunjavati i obavljati u kućanstvu. Veći je naglasak na važnosti 2. generacije žena u obitelji koja ima najveću odgovornost za cijelo kućanstvo i obitelj. Ono što je još potrebno naglasiti jest kako se s porastom dobi smanjuju obaveze koje žene imaju u obitelji. Tako najstarije žene u obitelji obavljaju najmanje kućanski poslova, eventualno poslove u kuhinji kada mlađih generacija nema kod kuće ili se bave poslovima koje obavljaju za vlastiti gušt poput uzgajanja povrća u vrtu, rad u vinogradu i sl. Osim njih, ni najmlađe generacije ne obavljaju velik broj zadataka u

kućanstvu prvenstveno zbog toga da se mogu posvetiti obavezama vezanim uz obrazovanje jer su sve sugovornice koje pripadaju 3. generaciji žena u obitelji još uvijek u obrazovnom sustavu.

Još jedan važan aspekt svakako je percepcija važnosti karijere i posla žena u obitelji u ruralnim krajevima. Zbog svoje dobi, najstarije su sugovornice već duži niz godina umirovljene, dok jedna od sugovornica 1. generacije navodi kako nikad ni nije bila zaposlena jer kad je ona bila mlađa njoj je obitelji poljoprivredna djelatnost predstavljala glavni izvor privređivanja, zbog čega se ona nakon završene osnovne škole odlučila posvetiti radu kod kuće kako bi u najvećoj mogućoj mjeri doprinijela vlastitoj obitelji. Ostale sugovornice 1. generacije žena u obitelji su nakon završetka obrazovanja, koje je uglavnom bilo samo osnovnoškolsko ili dodatne dvije godine srednjeg obrazovanja, formalno se zaposlile u velikim tvornicama te im je zaposlenost uvelike utjecala na izvršavanje ostalih obveza za koje se od njih očekivalo da će ih obavljati u obitelji.

Nisam bila ovak zaposlena v nekoj fabriki ili pre nekome, mi smo delali poljoprivredu. Negda se moglo od toga dost dobro živeti. Negda dok sam cura bila sam hodala v zadrugu delat, ne. Tam se grašec bral, kuruza kopala, krumpir i zelje sadili. Išla bi tam delat po par dana, ne saki dan, bilo je za plaću, ali nisam bila tam zaposlena. To je više bilo ko neki sezonski posel. Zvali bi me delati dok bi im trebala radna snaga. Ovisi kak je čega bilo na zemljama. Ali ovak nisam, kak bi rekla, bila zaposlena. Muž je delal i on je donesl ovak peneze. Ja sam ih mela od mleka kaj sam prodavala i ostalih domaćih proizvoda kaj smo imali s polja i vrta. I od toga smo živeli. (S7 – 1. generacija)

Ja sam ti konfekcijski smjer završila i radila sam ti u Varteksu u konfekciji i poslije Varteksa sam otišla u Vis. U tvornicama di se šivalo sam delala. Bilo nas je puno ljudi. Puno radnika. Šivalo se. Svaka radnica za svojim strojem. To kaj si dobila to si napravila. Bilo je dosta naporno, sedeti i šivati, ali se delalo. To je bilo bitno. Malo je bilo grdo to da sam se trebala dizati oko 4 zbog vlaka, ali smo poslije dobili bus pa sam se dizala oko pol 5, 15 do 5. Ali dan mi je bil jako dugi. Počel je u 4 i onda bi došla doma i delala normalno posel koji se trebal obaviti do 9, 10 i onda spat. I s biciklom sam znala iti na posel. Tak da je bilo dugo. Dugi dan. Puno posla. Nisam imala baš vremena za neke aktivnosti. Više je bilo za posel. A opet dosta mi je bilo važno to kaj sam delala. Zato kaj sam imala svoje novce. Nisam za svaki dinar trebala prositi svoje roditelje, ili poslije muža. Pogotovo mi je bilo bitno to da delam dok sam se oženila. Došla su djeca, bilo nas je više i svaki dinar je dobro došel. Na jednoj plaći se nije moglo živjeti. (S4 – 1. generacija)

S druge strane, 2. generacija žena u obitelji trenutno je zaposlena te posao percipira kao znak samostalnosti žene u financijskom smislu od supružnika, ali i kao dodatni doprinos cijelom kućanstvu. Upravo je kroz izlazak žena na tržište rada vidljiv utjecaj refleksivne modernosti na ulogu žena u društvu, ali i u obitelji jer se na žene i njihovo zapošljavanje gleda kao na dodatan doprinos financijskoj dobrobiti cijele obitelji (Walby, 2000, Kamenov i Jugović, 2011). Upravo doprinos financiranju obitelji sugovornice smatraju jednim od glavnih razloga i potrebe za zapošljavanjem. Isto tako, jedna od sugovornica navodi kako danas poljoprivreda, koja je nekada bila vodeća priređivačka grana ruralnih prostora, više nije pouzdan izvor prihoda te da je izgubila na svojoj važnosti. Osim toga, zaposlenje je od velike važnosti ne samo zbog egzistencijalnih razloga, nego sugovornicama predstavlja svojevrsni „odmor“ od kućanskih obaveza koje svakodnevno obavljaju zbog čega se može primijetiti kako unatoč vlastitom zaposlenju i dalje veliki naglasak stavljaju na svoju ulogu paziteljice obitelji i kućanstva koja je karakteristična za tradicionalna društva.

Ja mislim da bi čovjek da si po čitave dane doma skrenul. Bitno mi je da idem, da se maknem od kuće, da delam i da si zaradim nekaj. Normalno. Bitno mi je da doprinesem kućanstvu. Ja sam se recimo mlada udala i s devetnaest i pol sam rodila i nisam dugo dobila posle. Odnosno tražila sam posel tek kad je (ime kćeri) bila veća. Nismo imali novca za vrtić i takve stvari pa sam bila uglavnom s njom dok je bila mala jer je svekrva još uvijek delala pa nije mogla stalno paziti na unuku. Zaposlila sam se nešto malo kasnije. Bilo mi je jako bitno da se zaposlim. Oženili smo se, bili smo mladi, kuću smo kupili i trebali su nam novci. (S2 – 2. generacija)

Mislim nije da imam baš puno izbora kad se bira posao, ali opet, nije mi loše tu di jesam. Radim nekim svojim tempom, bez nekog ko bi stalno letil oko tebe i kontroliral te. I iako imamo određeno radno vrijeme, dozvoljeno nam je da odemo doma kad završimo s poslom, mislim da nikad do sad nisam ostala do kraja radnog vremena u školi jer bi uvijek sve prije sredila. Tak da je dobro. A važno mi je raditi. I to jako. Prvo da ja imam neke svoje prihode, a drugo da pripomognem mužu. Sumnjam da bi nas petero moglo iz mjeseca u mjesec prolaziti sa samo jednom plaćom. Mislim ima on dobru plaću, stvarno, ali uvijek dobro dođe još koja kuna sa strane. Rekla sam nas petero, ali kaj se tiče nekih stvari, tipa punjenja frižidera i špajze, tu mi [sugovornica i suprug] nabavljamo stvari za cijelu obitelj, znači za svih sedam nas. I ono, da ne moram muža vući za rukav za svaku kunu, bitno mi je da sam tu samostalna. Da imam za sebe, da mogu tu i tam dati džeparac kćerima. (S5 – 2. generacija)

Jako mi je bitno da delam. Jako, od financijski, do toga da, trenutno v državi poljoprivreda [odmahuje glavom], prihodi minimalni, treba, treba biti zaposleni jer na poljoprivredi si zaraditi i plaćati si zdravstveno i sve treba biti umjetnik denes. A i samostalnost, koliko god su naše financije funkcioniraju tak da su više-manje zajedničke, moje i od muža, ali ja sam bila nezaposlena i ja znam kak je dok moraš reći, daj mi, trebam cigarete, trebam uloške, neka neovisnost ipak postoji. (S8 – 2. generacija)

Upravo količina obaveza koje imaju žene na selu povezana je uz količinu dostupnog slobodnog vremena. Tako najstarije i najmlađe generacije žena imaju najviše slobodnog vremena. 1. generacija žena većinu se dana opušta najčešće uz gledanje televizije ili druženja s prijateljicama, a česti su i izleti. Najmlađa generacija kada ne obavlja školske zadatke slobodno vrijeme najčešće provodi čitajući knjige, aktivnostima vezanim za selo u kojem žive, u druženju s vršnjacima te izlascima. S druge strane, 2. generacija žena zbog velikog broja obaveza koje svakodnevno izvršava ima najmanje slobodnog vremena koje iskoriste najčešće za odmor i opuštanje od svih svojih zadaća.

Odmaram, pa malo televizora gledam, pa s unukama razgovaram, pa sa snahom. Idemo često kao udruga penzionera na izlete. Baš se sad spremamo za jednodnevni izlet na kupanje. Često idemo. Imamo i prijatelje kaj se dosta družimo. Pa s tom udrugom penzionera znamo iti na natjecanja i igre, pa se družimo poslije svi skupa. Pa znam s mužem otiti u gorice malo. I tak. Sad imam puno više slobodnog vremena nego prije. Sad nadoknađujem to kaj sam propuštala kad sam bila mlađa. (S4 – 1. generacija)

Slobodno vrijeme sad više provodim odmarajući se ili biti u nekom društvu koje nije toliko vezano uz obitelj. Čisto da se malo maknem iz kuće i svega i odmorim od svih. Prije je to bilo drukčije, kad je svekrva bila mlađa, imala sam više vremena za sebe i ono kaj sam ranije rekla da volim. (S5 – 2. generacija)

Pa u svoje slobodno vrijeme često znam čitati knjige. Pa evo, u vatrogasnom društvu sam voditeljica vatrogasnog pomlatka i mladeži pa radim s djecom. Treniramo za natjecanja, to mi je nešto najljepše što volim raditi u svoje slobodno vrijeme. Volim izlaziti i dobro se zabaviti s prijateljima, provešeliti se. (S6 – 3. generacija)

Za obitelji ruralnih krajeva i dalje je karakteristično za ženu da njeguje svoju tradicionalnu ulogu majke i paziteljice cijele obitelji i kućanstva. Upravo zbog toga, najveću odgovornost za cijelu obitelj imaju upravo žene 2. generacije u obitelji koje su, osim kućanskih

obaveza (koje najviše obavljaju u odnosu na ostale članove obitelji), formalno zaposlene kako bi mogle financijski pridonijeti kućanstvu, ali i kako bi se mogle osamostaliti od supružnika. Također, lako se može primijetiti kako i dalje postoji stroga podjela kućanskih poslova na muške i ženske s naglaskom na ženu koja nerijetko obavlja i muške poslove. Zbog velike količine posla kojeg žene obavljaju ono malo slobodnog vremena kojeg imaju najčešće iskoriste za odmor i opuštanje. Najviše slobodnog vremena, a samim time i najmanje obaveza u obitelji imaju 1. i 3. generacija žena.

6.4. Promjena u iskustvima i praksama ruralnih žena

Posljednja tema odnosi se na promjene koje su zahvatile vrijednosti žena što se reflektira u iskustvima i praksama u životu, a u najvećoj mjeri predstavljaju odraz utjecaja modernizacijskih procesa na ulogu žena u obitelji i društvu općenito. Promjene se odražavaju općenito na način života žena ruralnih krajeva. Isto tako, dolazi do preslagivanja prioriteta i ciljeva za budućnost. Veći se naglasak stavlja na obrazovanje žena i njenu karijeru. Starije sugovornice, posebice one koje pripadaju 1. generaciji žena kroz cijeli su razgovor naglašavale kako su danas drugačija vremena i kako su žene mnogo slobodnije nego što je to bio slučaj ranije, kada su one bile mlađe. Ta sloboda se najviše odnosi na mogućnost odabira između obrazovanja i zaposlenja ili obrazovanja i tradicionalne uloge majke u obitelji.

U svakom smislu mislim da je važnije obrazovanje danas nego nekad. Nekad nije bilo ni tak puno đaki. Nisu deca iz sela hodali tolko u škole kolko danas. Jako je puno roditelja mislilo da nije potrebno, za dalje u školu iti. Pa nisu ni slali svoju decu dalje. Ko je imal doma nekaj od poljoprivrede, nekaj na zemlji i oni su mislili da škola nije bila potrebna jer su neki posle već imali. Ja sam se školovala. Isto je bilo i s mojom decom. Muž i ja smo gledali na to da im škola bude bitnija nego posel doma na zemlji. I s unukama isto tak. Bolje je da se školuju nego da su doma. Od toga nema kruha. Škola prije svega. Takva su vremena. (S4 – 1. generacija)

Ja sam imam osnovnu školu. Dalje nisam išla v školu jer nisam imala mogućnosti kaj bi bila išla dale. Onda sam ostala doma i pomagala svojim doma. Ali eto, nikakvu velku školu nisam zbavila, samo osnovnu. Prije nam je ne bilo bitno tolko se školovati jer smo imali poljoprivredu i s čim se baviti. Ve je bitno, ve je škola jako bitna. Nek se školaju, kaj bude mladima bolje nego kaj je nama bilo. Lakše im bude sigurno s vekšim

školama nego nama bez. Bitna je škola. Treba se učiti. Treba neka postići u životu. (S7 – 1. generacija)

Bilo mi je bitno, al je bil rat i krivo je zišlo. E tak. Ja sam štela iti u gimnaziju i studirat, a tata i mama su u istoj firmi delali, rat je bil, a firma nije baš najbolje stala, kaj budeš s gimnazijom ak neš mogla studirati? I završila sam ko mesar. Eto. Od moje karijere. (S8 – 2. generacija)

Došlo je do toga da mi je stvarno lijepo kaj sam išla i u srednju i na faks jednostavno. Došlo je do toga da mi je lijepo cijelo vrijeme. Ne mora to sad biti vezano samo za faks, općenito stvari kaj ovak gledam i znam tak da mi je važno obrazovanje. Bilo bi mi čudno da nisam išla na faks. Da sam ono, odmah otišla delati. Da mislim da ne bi to koristilo meni dugoročno. Bolje mi je ovak, da čim više, da čim više se zaškolujem kaj mogu psihički i financijski. (S9 – 3. generacija)

Osim isticanja važnosti obrazovanja od strane zrelijih generacija, najmlađe sugovornice veliki naglasak stavljaju na vlastito obrazovanje za koje vjeruju da će im jednog dana omogućiti bolje radno mjesto pa tako i bolje uvjete života. Također, već je ranije spomenuto u ovom dijelu rada, ali postoji i moment u kojem mlađe generacije moderniziraju starije generacije koje u velikoj mjeri pokazuju razumijevanje prema mlađima i shvaćaju kako se društvo mijenja, a samim time i uloge koje su nekada bile definirane na drugačiji način. Upravo je za mlađe generacije, posebice žena, karakteristično naginjanje prema egalitarnim stavovima i raspodjeli uloga u obitelji koju kasnije pokazuju i u praksi (Kokorić, Šimunić i Gregov, 2014, Leinert Novosel, 2018). Naravno, postoje oni stariji koji odbijaju promjene, ali sugovornice navode kako je takav mentalitet normalan za seoske krajeve, jer su ljudi naviknuti na to. Ovdje je prisutnost tradicije i tradicionalnog stava prepreka napretku i pomaku čitave zajednice prema naprijed. Ali isto tako, primjećuju se pomaci prema egalitarnosti.

Mislim da mi mladi imamo veliku ulogu u obitelji. Mi mladi moderniziramo starije. Ja uzmem mobitel i baku i dedu učim kak koristiti taj mobitel, pa tipa pokušavam ih potaknuti na drugačije razmišljanje, odnosno da uvijek vide širu sliku nečega, jer ponekad njihovo razmišljanje zna biti ono u prošlosti. Ali isto tak često znamo razgovarati o svim ulogama koje žene mogu imati u obitelji i o tome da žena ne mora biti samo majka i kućanica, već kaj god želi. I da muškarci mogu isto tak obavljati svakakve poslove oko kuće koji su tipični ženski. Tak na primjer, ja ne bi stigla pokupiti

neko smeće, pa bi rekla dedi da to napravi umjesto mene, a to bi se inače očekivalo od žene da napravi. Ono, pokušavam utjecati na to da se svi što više moderniziramo jer na taj način svima nama bude bolje. (S3 – 3. generacija)

Osim toga, kod najmlađih generacija u obitelji vidljiva je sve ranija želja za osamostaljenjem od obitelji i roditelja, a očituje se najviše kroz sezonske poslove između školskih i akademskih godina.

Zapravo jedva čekam da se zaposlim, na taj način budem pomogla svojim ukućanima, a i dosta je vjerojatno da dok se zaposlim budem imala mogućnost osamostaliti se. Recimo već sad radim, doduše to nije neki poseban posao, ali od svoje šesnaeste godine kroz ljeto obavezno radim. Bitno mi je da radim. Volim biti samostalna s novcima, draže mi je kad mogu potrošiti svoje novce. Tako da jako mi je bitno zaposliti se jednog dana i raditi. (S3 – 3. generacija)

Radim ljetni posao u jednom skladištu da si prikupim neki džeparac sad prije faksa i da olakšam svojim to izgurati. Mislim nije da je njima teško mene obrazovati, da nemaju financijske mogućnosti sigurno mi ne bi ni dali da se upišem na faks, ali ja to radim zbog sebe više nego zbog njih. Em se osamostalim, em steknem radnu naviku kaj smatram jako bitnim u životu, pogotovo kod nas mladih koji baš i ne volimo raditi. Ono, rješavam se mogućih šokova ranog buđenja za posao u budućnosti. (S6 – 3. generacija)

Trenutno mi to nije najbitnija stvar u životu jer kak sam rekla, još uvijek živim s roditeljima i oni me većinski financiraju pa me to ne muči toliko trenutno. Znam da imam sve što mi treba za dobar život. Ali ako gledam na budućnost, onda definitivno. Uvijek uz rad ide izvor zarade, a uz dobru zaradu moći ću jednog dana imati vlastitu obitelj i ostvariti neke svoje želje i hirove. Tako da, da, sad ne toliko važno, ali kasnije bude definitivno važno. (S6 – 3. generacija)

Svake godine delam prek student servisa. Jako mi je bitno da delam i sad kad sam student. To je baš bila rasprava jučer u autu s mamom i tatom. Sad onda ne moram više žicati mamu i tatu, idem nekam, trebam pare za ovo, ja bi išla ono., sad kak mi se prijateljica ženi bilo bi mi glupo da velim svojim idem na vjenčanje tj na svadbu od frendice, ali mi vi dajte pare za poklon. Drago mi je da sestra i ja to moremo riješiti same i sad kak više ne idem dok su godišnji to ljeto s njima na more nego si sama nekaj

platim. Ove samo godine bila na festivalima i na koncertima s društvom mislim da mi je važno da sama imam svoje kune. Samostalna sam. (S9 – 3. generacija)

Nadovezujući se na prioritete najmlađih sugovornica koje osim osamostaljenja ističu kako im je glavni prioritet u životu trenutno dobro se obrazovati te se u skoroj budućnosti i zaposliti. Ono što starije generacije sugovornica (1. i 2. generacija) navode jest promjena u prioritetima kod mlađih generacija žena. Nekada je velik naglasak bio stavljen ženu kao paziteljicu obitelji i njeno zaposlenje kao pomoć privređivanju za cijelu obitelj. Danas se taj naglasak premješta na obrazovanje i karijeru žene čime dolazi do transformacije života žene iz privatne u javnu sferu i samim time poboljšanjem njena društvenog statusa, što je jedna od glavnih odlika refleksivne modernizacije Ulricha Becka (Walby, 2000, Galić i Nikodem, 2009).

Nekad nije to tak bilo, da ti je škola najvažnija. Išlo se v srednju školu i školovalo se, ali puno je ljudi išlo odmah delat da si zaradi nekaj. Nekad je ne bilo tak kak danas. Teško si do novca došel nekad i jako puno ljudi je zbog toga ranije počelo delati i manje se školovalo. Bilo ti je bitnije da imaš nekaj za sebe. Za preživeti. Normalno, sad bez škole, nit se moreš zaposliti nit si, nit si. Ono, nisi, kak bi ti rekla, dok nemaš škole velike puno ti je teže živeti. Vidiš kolko običan radnik ima plaću. Neki i danas jedva kraj s krajem spajaju. Tak da je bitno da se djeca obrazuju i školuju da im bude bolje u životu. Obrazovanje je jako bitno. Pogotovo danas. Ja svoje unuke potičem da se čim više zaškoluju i da se dobro zaposle. Same sebi budu na taj način olakšale. (S1 – 1. generacija)

Škola mi je jako važna škola i obrazovanje jer mislim da ako bude sad više učila da bude mi kroz par godina puno lakše u životu. Obrazovanje mi je stvarno jako, jako važno jer rekla sam da bi jednog dana htjela upisati faks, a nakon toga se i dobro zaposliti. Kad nije škola volim i dalje učiti kroz čitanje svakakvih knjiga. Proširujem vokabular i vidike i jednostavno radim na sebi i svom znanju. (S3 – 3. generacija)

Meni je obrazovanje jako bitno. Iz razloga jer baš razmišljam o svojoj budućnosti i planiram u budućnosti biti netko i nešto. Možda na nekim višim pozicijama. Baš zato mislim da je obrazovanje jako važno. Ljudi s višim obrazovanjem su više cijenjeni i vjerujem da se lakše zaposle od onih koji imaju manje obrazovanje. Ali mislim, nije samo zbog toga. Općenito smatram da je obrazovanje bitno. Znanje je bitno. Ono te

vodi kroz život na neki način pa ti treba. A što si ti obrazovaniji to ti je lakše. (S6 – 3. generacija)

Sugovornice i same primjećuju kako je danas situacija drugačija, veći je naglasak na obrazovanju koje smatraju glavnim preduvjetom za bolje zaposlenje koje kasnije nosi i sigurniju budućnost. Upravo pomicanje prioriteta s brige o obitelji na obrazovanje, a samim time i na kasnije zaposlenje, dovodi do toga da se najmlađe generacije u obitelji, u ovom slučaju najmlađe ženske članove obitelji potiče na što kvalitetnije daljnje obrazovanje kako bi se osigurala bolja i sigurnija budućnost, a upravo je to jedna od odlika modernizacijskih društava.

7. Zaključak

Tema ovog rada je bila prikazati iskustva žena različitih generacija iste obitelji o ulogama i zadaćama koje obnašaju u obitelji s naglaskom na život na selu. U radu se nastojalo povezati teoriju refleksivne modernizacije njemačkog sociologa Ulricha Becka s položajem žena u ruralnim krajevima Republike Hrvatske. Refleksivna modernizacija nastojala je modernizirati sve one aspekte društva koje prva ili jednostavna modernizacija nije uspjela. To uključuje i ulogu i položaj žena u obitelji i društvu. Uloga njegovateljice kućanstva i obitelji koja je ženama bila dodijeljena za vrijeme trajanja prve modernizacije, kroz refleksivnu se mijenja, pa se žene oslobađaju tradicionalnih uloga i priključuju se na tržište rada. Sličan tok modernizacije može se pratiti i u hrvatskom društvu, ali s izrazitim kašnjenjem u odnosu na ostale zemlje zahvaćene modernizacijskim procesima ranije. Kašnjenje se najviše odrazilo na modernizaciju ruralnih krajeva za koje su i danas uglavnom karakteristične tradicionalne predmoderne obitelji u kojima prevladava stroga podjela poslova na muške i ženske. Upravo se istraživanjem u ovom diplomskom radu nastojalo dati uvid u stupanj moderniziranosti ruralnog društva kroz iskustva života na selu iz perspektive žena.

U radu je korištena kvalitativna metodologija i metoda polu-strukturiranog intervjua. Uzorak u istraživanju je činilo 9 žena raspoređenih u 3 generacijske grupe iste obitelji: baka/svekrva, snaha/majka i unuka/kćer. S njima je provedeno 9 intervjua jedan-na-jedan kako bi se dobio uvid u individualna iskustva i percepciju uloge žena u ruralnoj obitelji, te 3 grupna intervjua u kojima su sudjelovale sve tri generacije žena. Nakon provedenih intervjua i analize dobivenih nalaza ekstrahirane su četiri teme relevantne za ovo istraživanje: *Život na selu od poljoprivrednog temelja do faze moderne rekonpozicije*, *Dinamika odnosa u ruralnoj obitelji*, *Dvostruka smjena – žene ostaju nositeljice obiteljskog domaćinstva* te *Promjena iskustava i praksi ruralnih žena*. Istraživanjem se nastojalo odgovoriti na četiri istraživačka pitanja: opisati uvjete obiteljskog i osobnog života žena triju generacija u obitelji u ruralnim krajevima sjeverne Hrvatske; utvrditi specifičnosti orodnjenih i generacijskih iskustva rodnih uloga žena u obitelji; objasniti specifičnosti i promjene iskustva zadaća žena u obitelji i kućanstvu s obzirom na generacijsku poziciju; saznati doživljaj i interpretaciju rodnih uloga u obitelji i društvu žena triju generacija.

Na temelju analize iskaza iskustava sugovornica tri generacije iste obitelji može se zaključiti kako su unatoč sporom odvijanju modernizacijskih procesa u ruralnim krajevima Hrvatske vidljivi elementi koji upućuju na odvijanje treće faze modernizacije sela koju Kayser (1984 prema Štambuk, 2014) naziva modernom rekonpozicijom. Naime, kroz iskustva

sugovornica i njihovu percepciju života na selu vidljivo je kako je došlo do promjene seoskog stanovništva koje se više ne bavi poljoprivrednim djelatnostima nego poslovima vezanim uz urbana područja dok selo smatraju ugodnim mjestom za život. Najmlađe generacije žena selo najčešće percipiraju kao mjesto stalnog rada koji se uglavnom odnosi na sezonske poslove oko kuće kao što su košnja trave i rad u vrtu, no unatoč tome, selo smatraju ugodnim i mirnim mjestom za život kojem je najveća mana nedostatak zabavnih sadržaja za mlade koje povezuju s urbanim područjima i obližnjim gradovima. Za ruralna su sela karakteristične višegeneracijske, predmoderne obitelji koje dijele isto kućanstvo, a najčešće su patrilokalnog oblika stanovanja, odnosno nakon ženidbe par živi sa suprugovim roditeljima. To potvrđuju i iskustva prve i druge generacije sugovornica u ovom istraživanju. Druga generacija žena, snahe, navode kako je ovakav oblik stanovanja uglavnom bio neizbježan zbog životnih okolnosti.

Nastavno na višegeneracijske obitelji potrebno je spomenuti i dinamiku odnosa koji prevladavaju u ruralnoj obitelji. Najstarije članice obitelji kao pozitivan aspekt mnogobrojne obitelji ističu brigu mlađih članova za njih te dobre međusobne odnose. S druge strane, mlađe generacije navode postojanje ponekih konfliktnih situacija koje na kraju mirnim putem razriješe. Posebno se ističe prijateljski odnos između majke i kćeri koji nisu bili karakteristični za starije generacije žena. No osim toga, i dalje je prisutna uzajamna podrška i briga svih članova obitelji jednih za druge što je glavna karakteristika tradicionalnih obitelji ruralnih krajeva.

Još jedan tradicionalni aspekt koji je zadržan je stroga podjela kućanskih poslova gdje je vidljivo kako rod ima najvažniju ulogu kada je u pitanju briga o obitelji. Iskustva sugovornica upućuju na to kako je ženina najvažnija uloga u obitelji još uvijek ona a paziteljice cijelog kućanstva, ali isto tako, od nje se očekuje da u jednakoj mjeri kao i muškarci doprinosi financijskoj dobrobiti obitelji. Zbog velike količine posla kojeg obavljaju, žene nerijetko imaju malo slobodnog vremena kojeg najčešće koriste za odmor i opuštanje.

Unatoč prevladavanju tradicionalnih praksi, može se primijetiti pomak prema modernosti u novim vrijednostima koje zagovaraju posebice mlađe generacije ruralnih žena, a koje se iskazuju kroz njihova iskustva i prakse, ali i očekivanja. Dolazi do promjena u prioritetima i ciljevima za budućnost; veći se naglasak stavlja na obrazovanje i karijeru žene, a manji na ženu kao kućanicu i majku. Osim mlađih generacija, najstarije sugovornice također naglašavaju važnost obrazovanja žena te slobodu koju žena ima danas u odnosu na prijašnja vremena kada je ona bila vezana isključivo uz kuću i obitelj. Ovdje se može primijetiti kako je došlo do modernizacije koja je nelinearna. Unatoč zadržavanju tradicionalnih praksi, ruralne žene, s većim naglaskom na mlađe generacije, pokazuju egalitarne stavove kada su u pitanju

obrazovanje i karijera žena. Takvu nelinearnost moguće je povezati s činjenicom kako je hrvatsko ruralno društvo tek stupilo u posljednju fazu modernizacije zbog čega je prisutan nedostatak egalitarnih praksi u većini aspekata obiteljskog života.

Ovim se istraživanjem nastojao dati uvid u promjene do kojih je došlo modernizacijskim procesima u ulogama žena u ruralnim obiteljima. Zbog prirode korištene metodologije dobiveni rezultati nisu primjenjivi na populaciju cijelog ruralnog društva Republike Hrvatske čime nalazi ovog diplomskog rada predstavljaju samo mali doprinos istraživanoj tematici koja je premalo zastupljena u znanstvenim i istraživačkim radovima. Stoga je potrebno provesti dodatna istraživanja koja će obuhvatiti veći dio ruralne populacije te dati bolji i detaljniji uvid u tijek modernizacije ruralnih krajeva, a samim time i u promjene uloga žena u ruralnim obiteljima.

8. Prilozi

Prilog 1. Protokol intervjua jedan-na-jedan

A. Iskustva žena različitih generacija iste obitelji u obnašanju orodnjenih uloga i zadaća u obitelji – PROTOKOL 1. i 2. generacija žena

1. Ulazna pitanja (s pretpostavkom da je istraživačica upoznata s osnovnim podacima sugovornica: koliko ima godina, gdje živi, s kim živi, je li udana, ima li djece, koliko djece ima itd.)
 - Možete li mi opisati Vaše kućanstvo?
2. Životna svakodnevnica
 - Zašto živite baš tu gdje živite? (što biste rekli da su prednosti, a što mane života u „proširenoj“ obitelji?) Zašto ste se odlučili živjeti u kući sa svojim/suprugovim roditeljima? Što biste rekli da su prednosti, a što mane takvog kućanstva?
 - Možete li mi opisati život na selu? Što smatrate prednostima, a što manama života u takvom kraju?
3. Obitelj i kućanstvo
 - Možete li mi ispričati koja je bila Vaša uloga u obitelji prije (a koja nakon) što ste se udali? (Koju ste ulogu imali u obitelji kao djevojka, koju imate kao supruga? Koje ste zadaće i obaveze imali (imate)?)
 - Možete li mi opisati Vašu ulogu u obitelji nakon što ste postali majka? Kako se taj dio života razlikuje od onog prije majčinstva?
 - Možete li mi opisati Vaš odnos s kćerkom (s majkom i kćerkom)?
 - Koja je Vaša uloga vezana uz unučad (i zašto baš ta)? Do kojih je promjena u Vašem životu (i ulozi u obitelji) došlo nakon što ste postali baka?) kakav je vaš odnos s unucima, koji su vaš zadaci?
 - Kako Vaša djeca vide vaš odnos s i prema unucima?
 - Možete li mi reći tko u Vašoj obitelji najčešće obavlja kućanske poslove? (što uopće smatrate sve kućanskim poslovima? Koje su sve poslove obavljale žene u Vašoj obitelji?) [ako se ovo ne pojavi ranije u razgovoru]
 - Koliko često? Postoji li prema Vama podjela poslova u kućanstvu i oko njega na muške i ženske poslove? Zašto je to tako?
4. Karijera i posao

- Možete li mi reći koliko Vam je bilo važno obrazovanje kad ste bili mlađi? Koliko Vam je ono važno sada? Koju školu ste završili? Jeste li studirali?
- Jeste li (bili) zaposleni, gdje radite i zašto? (ako niste zaposleni, zašto ne radite ili zašto niste radili? Postoji li još nešto čime (ste) se (bavili) bavite? Zašto?)
- Koliko Vam je važno da radite? (Koliko Vam je bilo važno da radite kad ste bili mlađi? Na koji način ste birali posao koji ste radili ili još uvijek radite?)
- Kako provodite slobodno vrijeme? Imate li uopće slobodnog vremena? (Kako ste provodili slobodno vrijeme kad ste bili mlađi? Čemu ste se voljeli posvetiti? Što ste radili?)
- Kako usklađujete (ili ste usklađivali) posao s privatnim životom i obvezama? Što uopće smatrate privatnim životom?
- Jeste li imali (/imate li) podršku svoje obitelji? Na koji način? [ukoliko se ne spomene ranije u razgovoru].

5. Izlazna pitanja

- Možete li mi reći kako vidite ulogu žene u obitelji danas? Mislite li da je došlo do promjene uloga između Vas i Vaše kćeri i unuke, (majke i kćerkom)?
- Možete li usporediti sebe i svoju ulogu u obitelji sa svojom kćerkom i unukom (majkom i kćerkom)?
- Imate li još nešto za reći? Jesam li možda propustila nešto pitati, a smatrate važnim za ovu temu?

B. Iskustva žena različitih generacija iste obitelji u obnašanju orodnjenih uloga i zadaća u obitelji – PROTOKOL 3. generacija žena

1. Ulazna pitanja (s pretpostavkom da je istraživačica upoznata s osnovnim podacima sugovornica: koliko ima godina, gdje živi, s kim živi, je li udana, ima li djece, koliko djece ima itd.)
 - Možete li mi opisati Vaše kućanstvo?
2. Životna svakodnevnica
 - Zašto živite baš tu gdje živite? (što biste rekli da su prednosti, a što mane života u „proširenoj“ obitelji?) Što biste rekli da su prednosti, a što mane takvog kućanstva? Kakvi su Vaši planovi za budućnost što se tiče smještaja? (Planirate li možda preseljenje?)

- Možete li mi opisati život na selu? Što smatrate prednostima, a što manama života u takvom kraju?

3. Obitelj i kućanstvo

- Možete li mi opisati koja je Vaša uloga u obitelji? koje zadaće i obaveze imate?
- Možete li mi opisati Vaš odnos s majkom i bakom? Kako on izgleda?
- Možete li mi reći tko u Vašoj obitelji najčešće obavlja kućanske poslove? (što uopće smatrate sve kućanskim poslovima? Koje su sve poslove obavljale žene u Vašoj obitelji?) [ako se ovo ne pojavi ranije u razgovoru]
- Koliko često? Postoji li prema Vama podjela poslova u kućanstvu i oko njega na muške i ženske poslove? Zašto je to tako?

4. Karijera i posao

- Možete li mi reći koliko Vam je važno obrazovanje? Studirate li?
- Jeste li zaposleni, gdje radite i zašto? (Planirate li se zaposliti? Postoji li još nešto čime se bavite? Zašto?)
- Koliko Vam je važno da radite (ili da se zaposlite)? (Na koji način birate posao koji radite?)
- Kako provodite slobodno vrijeme? Imate li uopće slobodnog vremena? (Čemu se volite posvetiti? Što radite?)
- Kako usklađujete posao (ili obrazovanje) s privatnim životom i obvezama? Što uopće smatrate privatnim životom?
- Imate li podršku svoje obitelji? Na koji način? [ukoliko se ne spomene ranije u razgovoru].

5. Izlazna pitanja

- Možete li mi reći kako vidite ulogu žene u obitelji danas? Mislite li da je došlo do promjene uloga između Vas i Vaše majke i bake? Kakve su to promjene?
- Možete li usporediti sebe i svoju ulogu u obitelji sa svojom majkom i bakom?
- Imate li još nešto za reći? Jesam li možda propustila nešto pitati, a smatrate važnim za ovu temu?

Prilog 2. Protokol grupnog intervjua

Iskustva žena različitih generacija iste obitelji u obnašanju orodnjenih uloga i zadaća u obitelji - GRUPNI INTERVJU

Istraživačica: Pročitat ću vam nekoliko izjava te me zanima vaše razmišljanje o njima.

Izjave:

1. Žena drži sva tri ćoška u kući.
2. Muž i žena trebaju potpuno ravnopravno dijeliti sve kućanske poslove.
3. Žena treba snositi veći dio odgovornosti za brigu o djeci od muškarca.
4. Najvažnije odluke za obitelj treba donijeti muškarac.
5. Zarada oba supružnika trebala bi biti pod kontrolom muža.
6. Karijera žene trebala bi biti jednako važna kao i karijera njenog supruga.
7. Supruge bi trebale imati jednaku slobodu kao i njihovi supruzi izlaziti navečer same van.

Prilog 3. Obavijest o istraživanju

Poštovani/a,

Pozvani ste sudjelovati u istraživanju za potrebe pisanja diplomskog rada, na Odjelu za sociologiju Sveučilišta u Zadru tijekom akademske godine 2021./2022., pod mentorstvom izv. prof. dr. sc. Valerije Barada. Tema diplomskog rada su iskustva žena različitih generacija iste obitelji u obnašanju orodnjenih uloga i zadaća u kućanstvu.

Intervju će biti sniman i transkribiran. Ukoliko želite, moći ćete ga dobiti na uvid kako biste mogli utvrditi vjerodostojnost navedenih odgovora. Također, možete dobiti audio zapis našeg razgovora.

Vaš identitet i povjerljivost Vaših odgovora bit će u potpunosti zaštićeni. Vaš identitet će biti poznat samo istraživačici. U bilo kojim pisanim materijalima koji će se temeljiti na razgovoru s Vama, bit ćete predstavljeni pseudonimom. Ako želite, na uvid ćete dobiti izvještaj istraživanja, kao završni produkt pisanja diplomskog rada.

Za bilo kakve daljnje informacije, možete me bez oklijevanja kontaktirati na broj mobitela: _____ ili putem elektroničke pošte _____ .

Prilog 4. Suglasnost za sudjelovanje u istraživanju

Suglasnost za sudjelovanje u istraživanju
u sklopu pisanja diplomskog rada na Odjelu za sociologiju ak. god. 2021./2022.

Ime sugovornika/ce: _____

Istraživač/ica: _____

1. Pristajem sudjelovati u istraživanju. Obaviješten/a sam o pojedinostima istraživanja i o njima posjedujem odgovarajuće pisane i usmene informacije.
2. Ovlašćujem istraživača/icu da koristi podatke dobivene putem intervjua.
3. Potvrđujem da:
 - a) Da je moje sudjelovanje dobrovoljno i da razumijem da se mogu povući u bilo koje vrijeme bez navođenja razloga i bez ikakvih posljedica.
 - b) Podaci intervjua bit će korišteni isključivo u svrhu istraživanja.
 - c) Povjerljivost podataka zajamčena mi je prema etičkim pravilima znanstvenog rada.
 - d) Obaviješten/a sam da će intervju biti sniman i transkribiran.
 - e) Razumijem da nijedan dio razgovora koji će biti korišten za publikacije neće sadržavati podatke koji bi mogli ukazivati na moj identitet.
 - f) Razumijem da će podaci iz razgovora (transkripti i audio snimke) biti sigurno pohranjeni na primjeren način.

Potpis _____

(Sugovornik/ca)

Potpis: _____

(Istraživačica)

Mjesto i datum: _____

Prilog 5. Kodna lista

Analitički kodovi	Tematski kodovi	Deskriptivni kodovi
<p>Život na selu od poljoprivrednog temelja do faze „moderne rekonpozicije“</p>	<p>1. Dobrobiti i nedostaci života na selu u generacijskom ključu</p>	<ul style="list-style-type: none"> -život na selu danas je drugačiji nego prije -selo je mirno, tiho i ugodno mjesto za život -vlastita velika kuća i dvorište -selo kao izvor zdravih, svježih i domaćih namirnica -selo kao mjesto stalnog rada -udaljenost sela od grada -manjak sadržaja za mlade
	<p>2. Životna svakodnevnica žena na selu</p>	<ul style="list-style-type: none"> -život na selu je dobar -patrilokalno stanovanje -patrilokalno stanovanje nakon udaje kao sila prilika -starije generacije mnogo vremena provodile u radu na njivama
	<p>3. Odrastanje na selu iz perspektive žena različitih generacija</p>	<ul style="list-style-type: none"> -ljubav prema mjestu odrastanja -odrastanje na selu kao pozitivno iskustvo -na selu si slobodniji -selo kao bolja opcija od grada

Dinamika odnosa u ruralnoj obitelji	1. Odnosi između članova obitelji	-dobar odnos svih članova obitelji -briga mlađih članova za starije članove -generacijskih jaz između najmlađe i najstarije generacije u obitelji -baka kao „baka-servis“ za unuke -manjak privatnosti u velikim kućanstvima -puna kuća kao pozitivna, ali i negativna strana velike obitelji
	2. Odnos između članova različitih generacija žena u obitelji	-prijateljski odnosi između majke i kćeri -dobri odnosi između 1. i 2. generacije žena -poneke trzavice između 1. i 2. generacije -neslaganja između 1. i 3. generacije žena u obitelji -strahopoštovanje 3. generacije prema 1. i 2. generaciji
"Dvostruke smjene" - žene ostaju nositeljice obiteljskih domaćinstava	1. Stroga podjela kućanskih poslova	-žene mlađe generacije pomažu starijim generacijama oko kućanskih poslova -podjela na muške i ženske poslove gdje žene najčešće obavljaju sve

		<p>-„dok sam doma sam leteća“- S2</p> <p>-muškarcima nije mjesto u kući već vani</p> <p>-najmlađe generacije s najmanje obaveza i zadaća</p> <p>-starenjem, 1.generaciji se smanjuje količina poslova koje obavlja</p> <p>-„danas i majka promijeni žarulju“ – S3</p>
	2. Uloga žene u obitelji	<p>-žena ima najveću odgovornost za obitelj</p> <p>-snaha najviše brine o obitelji</p> <p>-na ženi je da osim u kući, radi i van kuće kako bi doprinosila kućanstvu</p> <p>-„Žena drži sa tri ćoška v hiži i četrti potpomaže“ – S8</p>
	3. Važni životni događaji i njihov utjecaj na život žene	<p>-prije udaje žena ima manje obaveza</p> <p>-snaha udajom preuzima većinski dio poslova u kućanstvu</p> <p>-udajom i rođenjem djece povećava se opseg zadaća</p>
	4. Karijera i posao žena	<p>-najstarije generacije žena u mirovini</p> <p>-najmlađe generacije se još obrazuju</p> <p>-posao kao znak osamostaljenja od supružnika/roditelja</p>

		<ul style="list-style-type: none"> -zaposlena žena dodatno doprinosi kućanstvu -posao kao isprika za izbjivanje od kuće
	<p>5. Slobodno vrijeme žena, od egzistencijalnog do zabavnog odmora</p>	<ul style="list-style-type: none"> -ključna je organizacija poslova -najmlađi članovi obitelji imaju najviše slobodnog vremena -2. generacija žena ima najmanje slobodnog vremena -slobodno vrijeme za opuštanje i odmor -mlađe generacije slobodno vrijeme provode u društvu -nadoknađivanje izgubljenog vremena u mladosti -uživanje u životu umirovljenika
<p>Promjene u iskustvima i praksama ruralnih žena</p>	<p>1. Promjena vrijednosti i načina života ruralnih žena</p>	<ul style="list-style-type: none"> -žene su danas slobodnije nego što su bile nekada -mlađe generacije moderniziraju starije -danas je na selu prisutan drugačiji mentalitet -žena danas nije vezana samo uz kućanstvo i obitelj

	<p>2. Promjena prioriteta i ciljeva za budućnost</p>	<p>-žene danas na prvo mjesto često stavljaju obrazovanje i karijeru</p> <p>-žena danas nije vezana samo uz kućanstvo i obitelj</p> <p>-želja za sve ranijim osamostaljenjem od obitelji kod najmlađe generacije</p>
	<p>3. Pojačana važnost obrazovanja</p>	<p>-nekada je veći naglasak bio na zaposlenju i zaradi</p> <p>-obrazovanje danas kao prioritet</p> <p>-dobro obrazovanje kao preduvjet za bolju budućnost</p> <p>-poticanje 3.generacije na daljnje obrazovanje</p>

Prilog 6. Podaci o sugovornicama

Sugovornice	Dob	Generacija žena	Br. članova obitelji	Datum održavanja intervjua	Trajanje intervjua	Trajanje grupnog intervjua
S1	68	1.	6	7.08.2022.	24min	10min
S2	42	2.	6	11.08.2022.	25min	
S3	17	3.	6	9.07.2022.	45min	
S4	69	1.	7	15.07.2022.	30min	14min
S5	41	2.	7	15.07.2022.	27min	
S6	19	3.	7	21.07.2022.	30min	
S7	66	1.	6	16.08.2022.	26min	20min
S8	46	2.	6	16.08.2022.	28min	
S9	23	3.	6	16.08.2022.	30min	

9. Literatura

1. Bandalović, Gorana, Popić, Antonia (2019). „Društveni položaj žena u suvremenoj hrvatskoj obitelji – primjer grada Splita“, *DHS-Društvene i Humanističke Studije: časopis Filozofskog fakulteta u Tuzli*, 2 (8): 203-224.
2. Barada, Valerija, Čop, Blanka i Kučera, Mirjana (2011). *Žene u ruralnim područjima Dalmacije. Nevidljivo polje svijeta rada?* Split: Domine.
3. Bartolac, Andreja, Kamenov, Željka i Petrak, Olivera (2011). „Rodne razlike u obiteljskim ulogama, zadovoljstvu i doživljaju pravednosti s obzirom na tradicionalnost stava“, *Revija za socijalnu politiku*, 18 (2): 175-194.
4. Beck, Ulrich (1992). *Risk Society. Towards a New Modernity*. London: SAGE Publications.
5. Beck, Ulrich (1996). „O zastarijevanju društvenoznanstvenih pojmova. Osnovne teorije refleksivne modernizacije“, *Socijalna ekologija*, 5 (1): 83-99. PRIJEVOD.
6. Beck, Ulrich (2001). *Pronalaženje političkoga*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
7. Beck, Ulrich i Beck-Gernsheim, Elisabeth (2002). *Individualization*. London: SAGE Publications.
8. Beck, Ulrich, Bonss, Wolfgang i Lau, Christoph (2003). „The Theory of Reflexive Modernization. Problematic, Hypotheses and Research Programme“, *Theory, Culture & Society*, 20(2): 1-33.
9. Beck, Ulrich, Giddens, Anthony i Lash, Scott (1994). *Reflexive Modernization*. Stanford: Stanford University Press.
10. Berc, Gordana, Ljubotina, Damir i Blažeka, Slavica (2004). „Struktura obitelji i životni uvjeti obitelji u selu i u gradu“. *Sociologija i prostor: časopis za istraživanje prostornog i sociokulturnog razvoja*, 42 (1/2): 23-43.
11. Brajdić-Vuković, Marija, Birkelund, Gunn Elisabeth i Štulhofer, Aleksandar (2007). „Between Tradition and Modernization: Attitudes toward Women's Employment and Gender Roles in Croatia“, *International Journal of Sociology*, 37(3): 32-53.
12. Braun, Virginia, Clarke, Victoria (2006). „Using thematic analysis in psychology“. *Qualitative Research in Psychology*, 3 (2): 77-101.
13. Čačić-Kumpes, Jadranka i Kumpes, Josip (ur.) (2008). Rječnik sociologije. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk. RJEČNIK!
14. Črpić, Gordan, Bišćan, Željka i Aračić, Pero (2005). „Nove (i stare) uloge žena i muškaraca u suvremenoj Europi“, u: Mirjana Paić-Jurinić (ur.). *U potrazi za*

- identitetom: Komparativna studija vrednota: Hrvatska i Europa*. Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga, 207-233.
15. Črpić, Gordan, Sever, Irena i Mravunac, Damir (2010). „Žene i muškarci: egalitarnost na egzistencijalnoj i kolizija u svjetonazorskoj ravni“, *Društvena istraživanja*, 19 (1-2): 69-89.
 16. Čulinović-Konstantinović, Vesna (1971). „Oblici zadružnog života u zlatarskom kraju“, *Etnološka tribina: Godišnjak Hrvatskog etnološkog društva*, 2 (0): 6-19. dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/clanak/126847>
 17. Denscombe, Martyn (2010). *The Good Research Guide for small-scale social research projects*. Berkshire: Open University Press.
 18. Derado, Augustin, Petrić, Mirko i Tomić-Koludrović, Inga (2020). „Relacijske rodne strategije u podjeli kućanskih poslova“, *Revija za sociologiju*, 50 (3): 321-351.
 19. Flick, Uwe, von Kardorff, Ernst i Steinke, Ines (2004). „What is Qualitative Research? An Introduction to the Field“, u: Uwe Flick, Ernst von Kardorff, Ines Steinke (ur.). *A companion to Qualitative Research*. London: SAGE Publications: 3-12.
 20. Gary, T. (2013), *How to do your Research Project. A guide for student sin education and applied social sciences*. London: SAGE Publications Ltd.
 21. Gazetić, Adisa (2008). „Patrijarhat nekad i sad: tranzicija i tradicijski obrasci“, *Tranzicija*, 10(21-22): 49-60.
 22. Giddens, Anthony (1990). *The Consequences of Modernity*. Cambridge: Polity Press.
 23. Giddens, Anthony (1991). *Modernity and Self-Identity. Self and Society in the Late Modern Age*. Cambridge: Polity Press.
 24. Ilišin, Vlasta i Kovačić, Marko (2014). „Studentsko viđenje generacijskih problema i potencijala“, u: Vlasta Ilišin (ur.). *Sociološki portret hrvatskih studenata*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja, 291-320.
 25. Ivoš, Marina (2010). „Ruralna sociologija kao posebna sociološka disciplina: život na selu“, *Praktični menadžment: stručni časopis za teoriju i praksu menadžmenta*, 1(1): 36-41.
 26. Jelić, Margareta i Huić, Aleksandra (2011). „Usporedba rodne (ne)ravnopravnosti po područjima“, u: Željka Kamenov i Branka Galić (ur.). *Rodna ravnopravnost i diskriminacija u Hrvatskoj: Istraživanje: „Percepcija, iskustva i stavovi o rodnoj diskriminaciji u Republici Hrvatskoj“*. Zagreb: Vlada RH, Ured za ravnopravnost spolova, 209-225.

27. Kamenov, Željka i Jugović, Ivana (2011a). „Rodna (ne)ravnopravnost i diskriminacija u obiteljskim odnosima“, u: Željka Kamenov i Branka Galić (ur.). *Rodna ravnopravnost i diskriminacija u Hrvatskoj: Istraživanje: „Percepcija, iskustva i stavovi o rodnoj diskriminaciji u Republici Hrvatskoj“*. Zagreb: Vlada RH, Ured za ravnopravnost spolova, 28-38.
28. Kamenov, Željka i Jugović, Ivana (2011b). „Percepcija, iskustvo i stavovi o rodnoj (ne)ravnopravnosti u obitelji“, u: Željka Kamenov i Branka Galić (ur.). *Rodna ravnopravnost i diskriminacija u Hrvatskoj: Istraživanje: „Percepcija, iskustva i stavovi o rodnoj diskriminaciji u Republici Hrvatskoj“*. Zagreb: Vlada RH, Ured za ravnopravnost spolova, 120-143.
29. Kamenov, Željka, Huić, Aleksandra i Jugović, Ivana (2011). „Uloga iskustva rodno neravnopravnog tretmana u obitelji u percepciji, stavovima i sklonosti rodnoj diskriminaciji“, *Revija za socijalnu politiku*, 18 (2): 195-215.
30. Kiger, Michelle E., Varpio, Lara (2020). „Thematic analysis of qualitative data: AMEE Guide No. 131“, *Medical Teacher*, 42 (8): 846-854.
31. Klasnić, Ksenija (2014). *Utjecaj rodne podjele obiteljskih obveza i kućanskih poslova na profesionalni život zaposlenih žena*. Zagreb: Pravobranitelj/ca za ravnopravnost spolova Republike Hrvatske.
32. Kokorić, Maja, Šimunić, Ana i Gregov, Ljiljana (2014). „Stav o bračnim ulogama i percepcija obiteljskih odnosa kod zaposlenih supružnika“, *Revija za socijalnu politiku*, 21 (1): 1-17.
33. Kuzmić, Tihana, Šimac, Bruno i Trako Poljak, Tijana (2021). „Za ili protiv života na selu? Stavovi visokoobrazovanih mladih ljudi o životu u hrvatskim ruralnim područjima“, *Sociologija i prostor*, 59 (221 (2)): 247-272.
34. Leček, Suzana (2001). „Dobila je kulike su roditelji davali, ni po zakonu!“ Promjene u položaju žene u seljačkim obiteljima Prigorja i Hrvatskog zagorja između dva svjetska rata“, *Povijesni prilozi*, 20 (21): 221-246.
35. Lee, Raymond L.M. (2008). „In search of second modernity: reinterpreting reflexive modernization in the context of multiple modernities“, *Social Science Information*, 47 (1): 55-69.
36. Leinert Novosel, Smiljana (2018). „Društveni položaj žena u Republici Hrvatskoj: žena i obitelj (1999. – 2016.)“, *Politička misao*, 55 (1): 53-73.
37. Lukaš, Mirko i Puhanić, Lucija (2020). „Suvremene uloge žene u obitelji iz perspektive studenata istočne Hrvatske“, *Nova prisutnost*, 18 (2): 295-310.

38. Mihaljević, Damirka (2016). „Feminizam – što je ostvario?“, *Mostariensia*, 20(1-2): 149-169.
39. Milas, Goran (2005). *Istraživačke metode u psihologiji i drugim društvenim znanostima*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
40. Nachtwey, Oliver (2016). *Die Abstiegs-gesellschaft Über das Aufbegehren in der regressiven Moderne*. Berlin: Suhrkamp Verlag.
41. Parsons, Talcott (1991). *Sistem modernih društava*. Zagreb: August Cesarec.
42. Patil, Sredevi K. (2014) „A Sociological Perspective of Generation Gap“, *International Journal of Innovative Research & Development*, 3 (3): 312-314.
43. Petrić, Mirko (2019). *Intervju i fokusna grupa – dijaloški oblici kvalitativnog istraživanja* [Bilješke uz predavanja iz kolegija Kvalitativne metode istraživanja u akademskoj godini 2018./2019. Na Sveučilištu u Zadru]. Zadar: Sveučilište u Zadru, Odjel za sociologiju.
44. Rasborg, Klaus (2012). „(World) risk society or new rationalities of risk? A critical discussion of Ulrich Beck's theory of reflexive modernity“, *Thesis Eleven*, 108(1): 3-25.
45. Stein Erlich, Vera (1964). *Porodica u transformaciji*. Zagreb: Naprijed.
46. Šikić-Mićanović, Lynette (2012). *Skriveni životi. Prilog antropologiji ruralnih žena*. Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.
47. Štambuk, Maja (1993). „Od „stare“ k „novoj“ ruralnosti“, *Sociologija i prostor: časopis za istraživanje prostornog i sociokulturnog razvoja*, 1 (121-122): 173-182.
48. Štambuk, Maja (2014). *Lica nigdine. Društveni i prostorni okvir razvitka hrvatskog sela*. Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.
49. Tomić-Koludrović Inga i Kunac, Suzana (2000). *Rizici modernizacije. Žene u Hrvatskoj devedesetih*. Split: U.G. Stope nade.
50. Tomić-Koludrović, Inga (1996). „Konstrukcija spolnosti i tolerancija“, *Društvena istraživanja*, 5(2): 331-342.
51. Tomić-Koludrović, Inga (2015). *Pomak prema modernosti. Žene u Hrvatskoj u razdoblju „zrele“ tranzicije*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk, Hrvatsko sociološko društvo.
52. Tomić-Koludrović, Inga i Lončarić, Danijela (2006). „Promjene rodni uloga u procesima modernizacije: usporedba Austrije i Hrvatske“, u: Zlatko Miliša (ur.). *Acta Iadertina*. Zadar: Sveučilište u Zadru, 55-71.

53. Tomić-Koludrović, Inga, Petrić, Mirko, Pužek, Ivan i Zdravković, Željka (2018). *Rodni stavovi i prakse u Hrvatskoj. Izvještaj o kvantitativnim rezultatima projekta GENMOD*. Split: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Područni centar Split.
54. Vasić, Bojana (2015). „Patrijarhat“, u: Emina Bošnjak i Saša Gavrić (ur.). *Feministička čitanja društvenih fenomena*“. Sarajevo: Sarajevo Open Centre, 134-139.
55. Walby, Sylvia (1991). *Theorizing Patriarchy*. Oxford: Basil Blackwell Ltd.
56. Walby, Sylvia (2000). „Analyzing Social Inequality in the Twenty-First Century: Globalization and Modernity Restructure Inequality“. *Contemporary Sociology*, 29(6): 813-818.
57. Walby, Sylvia (2005). *Gender transformations*. London i New York: Routledge.